

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра педагогіки

РОБОЧА ПРОГРАМА

ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ (НАВЧАЛЬНОЇ)

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Мова і література (французька))

Освітньо-професійна програма:

Середня освіта (Французька та англійська мови)

Мова навчання: українська

Розробник програми:

Проценко Ірина Іванівна – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки.

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри педагогіки

Протокол № 1 від «29» серпня 2018 р.

Зав. кафедри  А. А. Сбруєва

Ухвалено вченою радою навчально-наукового інституту педагогіки і психології

Протокол № 1 від «30» серпня 2018 р.

Голова  С. М. Кондратюк

ВСТУП

Навчальна педагогічна практика є важливою складовою професійної підготовки майбутніх педагогів.

На другому році навчання вона є провідним фактором професійного саморозвитку, самоіндентифікації майбутнім учителем себе у професії, формування в умовах освітнього процесу початкової ланки загальноосвітніх закладів індивідуально-творчих можливостей у здійсненні педагогічної діяльності, вдосконалення рівня професійності та педагогічної майстерності майбутніх педагогів.

Практика студентів 2 курсу факультету іноземної та слов'янської філології реалізує принцип системності вивчення навчальних дисциплін. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів бакалавр.

Навчальна педагогічна практика студентів II курсу проводиться у молодших класах загальноосвітніх шкіл різних типів. Загальний обсяг практики повинен складати 72 години.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Навчальна педагогічна практика студентів II курсу проводиться в комунальних закладах початкової освіти. Основним завданням цього виду практики є поєднання теоретичної підготовки студентів із практичним застосуванням набутих умінь і навичок проведення навчальної та позакласної виховної роботи:

- уміння спостерігати за учнями, вести діагностичну бесіду з ними, проводити анкетування, інтерв'ю для вивчення вихованців;
- уміння використовувати набуті знання для з'ясування й оцінки ступеня вихованості й освіченості учнів, їх станів, інтересів, очікувань; з'ясування та оцінки рівнів зрілості груп як колективів;
- уміння оперативно надавати різносторонню індивідуалізовану допомогу учням, створювати ситуацію успіху;
- уміння в процесі спілкування узгоджувати власну діяльність з учнями, координувати їх взаємовідносини один з одним, уникаючи конфліктів або швидко ліквідовуючи їх у випадку спонтанного виникнення;
- уміння привертати до себе учнів, співпрацювати з ними та стимулювати їх до самовиховання й самореалізації;
- уміння обирати доцільні форми, методи, засоби навчально-виховної роботи та планувати їх використання;
- уміння проводити фронтальну бесіду, інструктаж, організовувати роботу в групах, змагальні форми виховної роботи;
- уміння стимулювати учнів до виконання поставлених завдань, керувати роботою групи учнів, давати доручення, завдання,

дотримуватися дисципліни, організувати раціональне дозвілля учнів;
– уміння співвідносити власний досвід педагогічної діяльності з рекомендаціями наукової теорії, технології виховання й навчання та робити необхідні висновки для наступного етапу роботи.

Поряд із тим даний вид практики, який забезпечує паралельне вивчення особливостей організації освітнього процесу в початковій та основній школі, спостереження й аналіз уроків важливий у вивченні шляхів подолання труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, 2011) та формування готовності майбутніх учителів у здійсненні відповідних заходів.

ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

До змісту діяльності студентів II курсу в період педагогічної практики обсягом 72 години входить:

1. Ознайомлення з реалізацією головних компонентів Концепції Нової української школи:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві;
- орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм;
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

2. Ознайомлення з навчально-виховною роботою школи:

- з основними напрямками роботи закладу освіти;
- із сучасними технологіями навчання та навчальними програмами шкільних предметів відповідно до власної спеціалізації;
- паралельне вивчення особливостей організації освітнього процесу в початковій та основній школі;
- з устаткуванням, методичним наповненням шкільних кабінетів із навчальних предметів, із роботою музеїв;
- з особливостями співпраці школи, класного керівника з позашкільними установами, дитячими громадськими організаціями, до яких входять і які відвідують учні закріпленого класу.

2. Ознайомлення з науково-дослідницькою роботою вчителів школи:

- з основними напрямками науково-дослідницької роботи вчителів;
- з роботою методичних комісій за предметами спеціалізації;
- з комплексом дослідницьких методик, що застосовуються для

вивчення особистості школяра та класного колективу.

3. Участь у навчально-виховній роботі класу:

- допомога класному керівнику в проведенні позакласної виховної роботи з учнями закріпленого класу та самостійне проведення однієї з форм виховної роботи,
- відпрацювання умінь проведення фронтальної бесіди, інструктажу, організації роботи учнів у групах, змагальних форм виховної роботи;
- проведення дидактичних ігор у позакласній роботі;
- організація раціонального дозвілля, активного відпочинку учнів на перервах;
- вивчення індивідуальних особливостей учнів під керівництвом психолога.

Зміст та завдання педагогічної практики конкретизовано в тематичному плані.

Тематичний план системно охоплює завдання практики та раціонально сплановує їх здійснення, визначає форми організації протягом усіх робочих днів тижня.

Якщо практику організовано протягом двох тижнів, то тематичний план може мати вигляд поданий у додатку 1.

Тематичний план передбачає виконання завдань з навчальної та виховної роботи Ґрунтуючись на рекомендаціях тематичного плану студенти в перший день практики складають індивідуальний план навчальної практики. Планування роботи дозволяє студентам цілісно уявити обсяг і послідовність виконання **завдань**, змоделювати майбутню діяльність:

- ознайомитися з особливостями роботи школи, реалізацією положень Концепції Нова українська школа (новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, наскрізний процес формування цінностей, педагогіка партнерства), сучасні зміни навчальних програм та підручників з предмету спеціалізації;
- закріпити та поглибити теоретичні знання, отримані в процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка»;
- проаналізувати інноваційні методи навчання, оцінювання навчальних досягнень учнів на основі спостережень уроків із предмету спеціалізації, провести порівняльний аналіз педагогічних технологій початкової школи та основної школи з метою усунення труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання;
- вивчити структуру уроку, проаналізувати її основні елементи: організацію початку уроку, повідомлення теми, мети, плану уроку, мотивацію навчальної роботи учнів, етап засвоєння нових знань і формування вмінь, перевірку та оцінку навчальних досягнень учнів, методичне забезпечення домашньої навчальної роботи учнів;

– дослідити план виховної роботи класного керівника, характеристику класу, скласти соціальний паспорт класу та вчитись урахувати отримані дані у взаємодії з учнями класу;

– визначити виховну проблему актуальну для віку дітей класу та особливостей конкретного учнівського колективу; обрати тему виховного заходу, розробити зміст, обрати методи виховної роботи, спланувати фронтальну бесіду, провести консультації з класним керівником.

Перший день практики спрямований на адаптацію студентів та учнів до нових обставин. Він не містить активних форм, передбачає створення підґрунтя для подальшої ефективної роботи, ознайомлення з особливостями роботи школи та педагогічним колективом, основними напрямками його роботи. До основних форм і методів організації діяльності студентів віднесені бесіда з директором школи, з класним керівником, учителем з предмету спеціалізації, зустріч з учнями закріпленого класу, спостереження уроків.

Особливості молодших школярів, гендерні особливості учнів та їх урахування в освітньому процесі є основним змістом педагогічної практики на другий–третій день. Головні особливості дітей цього віку наведені далі в цьому розділі. Вивчення літератури, поданої в кінці розділу, проведення досліджень індивідуальних особливостей учнів доповнить та поглибить знання майбутніх учителів про вікові особливості молодшого школяра. Бесіда з учителем молодших класів допоможе студентам глибше усвідомити залежність методів, форм навчання й виховання від вікових та індивідуальних особливостей дітей. Студенти спостерігають уроки в початкових класах і виявляють цю залежність у практичній роботі вчителів.

У ході систематичних спостережень уроків початкової школи студенти аналізують розвиток і формування ключових компетентностей, вивчають структуру уроку (організацію початку уроку, повідомлення теми, мети, плану уроку, мотивацію навчальної роботи учнів, етап засвоєння нових знань і формування вмінь, перевірку й оцінку навчальних досягнень учнів, методичне забезпечення домашньої навчальної роботи учнів), роботу учнів під час проведення навчального заняття, діяльність учнів під час проведення навчального заняття, спрямованість навчального заняття на формування суспільних цінностей, використання інформаційно-комунікаційних технологій, обладнання, засобів навчання, організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами (у разі наявності таких), досягнення мети, реалізація завдань та очікуваних результатів навчального заняття, мотивація до навчання.

Спостереження уроків та активна індивідуальна взаємодія з учнями класу організація раціонального дозвілля, активного відпочинку учнів на перервах створюють підґрунтя для проведення виховного заходу. Студенти планують його проведення з першого дня,

обговорюють зміст, методи з методистом та класним керівником і в третій-четвертий день практики проводять, аналізують власний захід і проводять взаємовідвідування.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ І КОНТРОЛЮ ПРАКТИКИ

Форми організації навчальної практики студентів 2 курсу:

- 1) Розробка виховного заходу та апробація у процесі практичних занять.
- 2) Створення педагогічної скарбнички педагогічних матеріалів (педагогічних діагностик, наочності, фізкультхвилинок, рухливих ігор та ін..)
- 3) Настановчі конференції (конференція в університеті, конференція в школі).
- 4) Поточні консультації.
- 5) Заключна конференція.

Форми та методи контролю навчальної практики студентів 2 курсу:

- 1) Поточний аналіз результатів практики (стан та аналіз проведення діагностики, фізкультхвилинок на уроках, організації перерв, підготовки виховного заходу).
- 2) Колективне спостереження (відповідальний методист, творча підгрупа студентів) проведення відкритого виховного заходу студентів-практикантів.
- 3) Робочий зошит для контролю якості педагогічних висновків студентів.
- 4) Аналіз результатів практики (аналіз звітної документації, виконання педагогічних завдань в робочому зошиті, розробки виховного заходу).
- 5) Підсумкова співбесіда.

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ТА ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Студенти подають на рецензування керівникам практики звітну документацію.

Звітна документація за даний період педагогічної практики складається з:

- робочого зошиту, в якому відображено зміст і форми діяльності студента в період практики у закріпленому класі, а також аналіз відвіданих уроків та виконання завдань з педагогіки.
- методичної розробки проведеного студентами позакласного виховного заходу у закріпленому класі;
- атестаційного листа, в якому повинна бути відображена думка

про роботу студента у формі оцінки класного керівника, учителя з предмета, методиста з педагогіки.

Підсумковий диференційований залік з педагогічної практики студентів II (III) курсу (обсяг - 72 години) ставить методист з педагогіки у атестаційний лист та у залікову книжку у розділ "Педагогічна практика".

Звіт і подача документів із практики відбувається протягом 5 днів після закінчення навчальної практик.

Звіти з навчальної практик подаються керівнику практики.

Місце, час і форма проведення звіту з навчальної практики визначається факультетом і доводиться до відома студентів та керівника практик університету. У період підбиття підсумків практики її керівники організують презентацію результатів за обраною ними формою (виставка робіт, мультимедійні презентації, стіннівки, розміщення матеріалів на сайті університету тощо).

Підсумкова оцінка за практику визначається керівником практики та вноситься ним у індивідуальний навчальний план студента (залікову книжку), екзаменаційно-залікову відомість.

Формою контролю всіх видів практики є диференційований залік. По закінченні навчальних практик проведення підсумкових конференцій необов'язкове.

Студент, який не виконав програму практики без поважних причин, відраховується з університету. Якщо програма практики не виконана з поважної причини, то рішенням ради факультету (інституту) студенту надається можливість продовжити термін проходження практики у вільний від навчання час.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Методичні рекомендації до зустрічі із заступником директора з навчальної (виховної) роботи

Мета: знайомство з основними напрямками навчально-виховної та методичної роботи педагогічного колективу.

Відвідайте бесіду із заступником директора з навчальної (виховної) роботи та візьміть активну участь в обговоренні актуальних проблем сучасної школи. Попередньо повторіть матеріал із розділу «Основи освітнього менеджменту» (Кузьмінський, 2003).

1. ПП, посада, стаж роботи на посаді.

2. Законспекуйте основний зміст виступу представника адміністрації школи (заступника директора з навчальної (виховної) роботи, тощо).

3. Реалізація положень Концепції Нова українська школа (нова структура школи, новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, наскрізний процес формування цінностей, педагогіка партнерства, сучасне освітнє середовище, яке забезпечить

необхідні умови, засоби й технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні закладу освіти).

4. Педагогічний колектив: який він? (Кількісна та якісна характеристика, характер взаємовідносин, домінуючий стиль педагогічного керівництва).

5. Над якими науково-методичними проблемами працюють учителі школи? Як втілюються результати їх науково-методичної роботи в практичну діяльність? (Відкриті уроки, семінари, науково-практичні конференції, виставки тощо).

6. Які заходи реалізуються з метою координації дій учителів на шляху подолання труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі (Лист Міністерства освіти і науки України №_1/9-368, 2013).

Екскурсія школою

Мета: ознайомлення з матеріально-технічною базою закладу освіти

1. Особливості організації освітнього середовища закладу освіти, що відображає філософію концепції Нової української школи (навчальні центри / осередки, навчальні матеріали та їх організація, участь дітей в організації освітнього середовища).

2. Бібліотека (фонд, читальна зала, система роботи бібліотеки з популяризації читання серед учнів початкової, основної та старшої школи).

3. Кабінети предметів спеціалізації (наявність інформаційно-комунікаційних технологій, обладнання, засобів навчання, мультимедіа тощо).

4. Спортивні зали (кількість, обладнання, гігієнічні умови), басейн, спортивні майданчики.

5. Актова зала.

6. Музеї: тематика, історія створення, оформлення, виховний потенціал експонатів, наявність фотовиставок, присвячених Революції Гідності, героям АТО тощо.

Методичні рекомендації до зустрічі з учителем із предмету спеціалізації

Мета: ознайомлення з актуальними проблемами викладання навчального предмету (відповідно до спеціалізації студентів) і шляхами їх розв'язання.

Попередньо повторіть матеріал із теми «Зміст освіти. Методи і технології навчання» (Кузьмінський, 2003, 134–186). Дайте обґрунтовані відповіді на такі запитання.

1. ПІП учителя. Стаж роботи

2. Які предмети викладає та в яких класах?

3. Основний зміст виступу.
4. Які зміни внесені до навчальної програми з предмету спеціалізації?
5. За якими підручниками працюють учителі?
6. Які прийоми, методи та засоби використовує вчитель для індивідуалізації та диференціації навчання? Робота з обдарованими дітьми, дітьми з особливими освітніми потребами.
7. За якими напрямками проводять науково-дослідну роботу вчителі-предметники?
8. Залучення інформаційних технологій у освітній процес.
9. Які методи навчання використовуєте в роботі?
10. Які методи перевірки знань вважаєте продуктивними?
11. Як здійснюється впровадження передового педагогічного досвіду в практику школи?
12. Що входить до змісту методичної роботи вчителя, методичних і циклових комісій із предметів спеціалізації?

Методичні рекомендації до зустрічі з класним керівником

Мета: ознайомлення із завданнями та змістом роботи класного керівника.

Попередньо повторіть матеріал із теми «Класний керівник у сучасній школі» (Кузьмінський, 2003, 331–344). Дайте обґрунтовані відповіді на такі запитання:

1. ПІП класного керівника. Стаж роботи. Клас.
2. Основний зміст виступу класного керівника.
3. Яким має бути успішний класний керівник?
4. Які пріоритетні напрями виховної роботи обрано на рік?
5. Які заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (Наказ Міністерства освіти і науки України № 641, 2015) впроваджуються у виховний процес основної та старшої школи (виховні проекти, конкурси малюнків, оберегів, написання листів бійцям АТО, виставки-конкурс інноваційних проектів «Майбутнє України», тощо)?
6. Які форми виховної роботи дозволяють ефективно згуртувати учнівській колектив?
7. Які форми виховної роботи ініціюють самі учні?
8. Які умови успішного формування учнівського самоврядування?
9. Чи активно беруть учні участь у самоврядуванні, житті класу, школи?
10. У чому особливості виховної роботи з важковиховуваними школярами?
11. Особливості змісту та форм взаємодії з батьками учнів?
12. Яка мета та зміст роботи методичного об'єднання класних

керівників?

Методичні рекомендації до зустрічі з психологом, соціальним педагогом

Мета: вивчити зміст і напрями спільної діяльності шкільного психолога, соціального педагога з учителями та класними керівниками.

Попередньо повторіть матеріал із теми «Методи психолого-педагогічних досліджень» [Кузьмінський, 2003, 47–49, 334]. Дайте обґрунтовані відповіді на такі запитання:

1. ПП психолога. Стаж роботи психологом. Основний зміст виступу.
2. Вивчення яких особливостей учнів початкової та основної школи заплановано? Чим обумовлений вибір?
3. У чому полягає зміст роботи психолога, соціального педагога з учнями початкової, основної школи, їх батьками, вчителями?
4. Які особливості соціально-педагогічної роботи з дітьми в конфліктний і постконфліктний період? Чи була необхідність пояснювати дітям військово-соціальні події, які відбуваються в країні?
5. Які заходи реалізуються з метою координації дій учителів на шляху подолання труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі (відповідно до листа МОН України від 24.05.13 №_1/9-368 «Загальні методичні організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах загальноосвітніх навчальних закладів»).
6. Підготуйте методичку дослідження з проблеми курсового дослідження (оформіть у додатки). Проконсультуйтеся із методистом та психологом щодо її проведення? Проаналізуйте одержані результати.
7. Запропонуйте педагогічні рекомендації нівелювання або підкріплення отриманих результатів дослідження (поради, форми, методи виховної роботи): класному керівнику, учню (учням), батькам учня (учнів).

Методичні рекомендації до вивчення плану виховної роботи класного керівника

Розгляньте план виховної роботи класного керівника в закріпленому класі. Попередньо повторіть матеріал із теми «Планування виховної роботи класного керівника» [Кузьмінський, 2003, 334]. Дайте обґрунтовані відповіді на такі запитання:

1. Законспекуйте структуру плану виховної роботи класного керівника.
2. Як реалізовується один із ключових компонентів Концепції Нової української школи: наскрізний процес виховання, який формує

цінності? Як сформульовані завдання виховної роботи?

3. За якими напрямками спланована виховна робота з колективом учнів? (а) ціннісне ставлення учнів до: себе, людей, суспільства й держави, природи, здоров'я, праці, мистецтва: б) здоров'я, спілкування, навчання, дозвілля, спосіб життя; в) національне, громадянське, моральне, розумове, трудове, економічне, естетичне, екологічне, фізичне виховання тощо).

4. Які заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (Наказ Міністерства освіти і науки України № 641, 2015) заплановано?

5. Які форми виховної роботи з колективом учнів використовує класний керівник?

6. Які форми передбачені для роботи з обдарованими дітьми?

7. Чи представлені види роботи з розвитку самоврядування учнів? Наведіть приклад.

8. Яка робота (зміст, форми) запланована з батьками учнів?

9. Систематизуйте дані про учнів класу в соціально-педагогічному паспорті

Психолого-педагогічний аналіз виховного заходу

Відвідайте виховний захід, підготований студентами в закріпленому класі початкової школи. Попередньо повторіть матеріал із теми «Форми виховної роботи» (Кузьмінський, 2003, 344). Дайте **обґрунтовані** відповіді на запитання:

Дата:		Клас:		ПП вчителя(лів):	
Тема:					
Мета:					
Завдання:					
навчальні:					
виховні:					
розвиткові:					
Форма:					
Структура виховного заходу			Аналіз проведення виховного заходу		
I.	Організація початку заняття				
II.	Актуалізація опорних знань учнів. Проблемна презентація теми Мотивація роботи. Повідомлення мети та плану заняття				
III.	Основна частина				
IV.	Підсумки заняття				
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ					
1. Аналіз досягнення поставленої мети. Чи досягнуто мету заняття. Які завдання реалізовані, які не у повному обсязі?					
2. Чи відповідає тема, завдання, зміст та методи роботи віковим особливостям, потребам та інтересам учнів?					

3. Чи відповідає форма проведення змісту виховного заходу?
4. Проаналізуйте зміст виховного заходу (актуальність, інформаційну насиченість, емоційну забарвленість; відповідність сучасному рівню розвитку науки, суспільства; зв'язок із практикою, опору на моральний досвід дітей)
5. Методи та прийоми виховання Які методи виховання використані? Оцініть їх ефективність? Чи характерно проведенню заходу: динамічність, структурна чіткість (чітке здійснення сценарію, дотримання плану, вступ та підсумки у кожному виді роботи)?
6. Проаналізуйте методику фронтальної роботи студентів з класом?
7. Візуалізація матеріалу Чи сприяла використана наочність підвищенню ефективності заняття? Чи були дотримані вимоги до методики її використання? Якість використаної наочності? На Ваш погляд, чи була необхідність у додаткових засобах емоційного оформлення змісту?
8. Чи було відповідно оформлене приміщення, використана дошка (раціональність, охайність, сприйнятність)?
9. Керівництво роботою учнів Чи ефективним було керівництво роботою учнів, стимулювання до виконання завдань? Яка частка дітей була залучена до роботи?
10. Комунікативні вміння учителя, його педагогічний такт, діловий стиль Оцініть ораторське мистецтво вчителя: голос, жести, міміку, рухи тіла; культуру мови? Володіли вільно матеріалом? Стиль взаємодії з учнями?
11. Активність групи Схарактеризуйте участь учнів у підготовці заходу, позицію школярів під час проведення заходу (зацікавленість та ініціатива чи байдужість і пасивність), активність у підведенні підсумків. Що найбільше активізувало участь дітей в обговоренні?
12. Які висновки зробили учні в кінці заняття?

Методичні рекомендації до спостереження за навчальним заняттям (Нова українська школа, 2016)

Дата проведення _____ Клас _____

Кількість учнів у класі / з них присутні ____/____

Кількість дітей з особливими освітніми потребами ____/ з них присутні ____/____

Предмет (курс) _____

Тема навчального заняття _____

*Інструктаж з питань безпеки життєдіяльності (у разі необхідності):

• так; • ні.

1. Під час проведення навчального заняття спостерігався **розвиток і формування ключових компетентностей** (спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в галузі природничих наук, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянська компетентність, культурна компетентність, ініціативність і підприємливість):

2. Робота учнів під час проведення навчального заняття: всі учні працювали під час проведення навчального заняття із зацікавленням, співпрацювали між собою; більшість учнів працювала під час проведення навчального заняття; спостерігалась слабка співпраця учнів; переважна більшість учнів були пасивними під час проведення заняття; усі учні були пасивні під час проведення заняття, не залучалися до роботи.

3. Оцінювання діяльності учнів під час проведення навчального заняття:

- 1) оцінює навчальні досягнення учнів, спираючись на розроблені критерії;
- 2) оприлюднює критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- 3) надає учням час на обдумування відповіді;
- 4) супроводжує відповідь учня уточнюючими запитаннями;
- 5) забезпечує зворотний зв'язок щодо якості виконання/виконаного завдання;
- 6) спрямовує оцінювання навчальних досягнень на індивідуальний поступ учня;
- 7) використовує методики самооцінювання та взаємооцінювання учнів;
- 8) відзначає досягнення учнів, підтримує в них бажання навчатися;
- 9) добирає домашнє завдання, спрямоване на оволодіння ключовими компетентностями, озвучує критерії його цінювання.

4. Спрямованість навчального заняття на формування суспільних цінностей:

- 1) спрямовує зміст навчального матеріалу на виховання в учнів: патріотизму, поваги до державної мови, культури, закону;
- 2) реалізує наскрізні змістові лінії;
- 3) розвиває в учнів громадянську активність і відповідальність;
- 4) розвиває в учнів загальнолюдські цінності (соціальну емпатію, толерантність, інклюзивну культуру тощо);
- 5) розвиває в учнів навички співпраці та культуру командної роботи.

5. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, обладнання, засобів навчання:

- 1) використовує інформаційно-комунікаційні технології, що сприяють оволодінню учнями ключовими компетентностями;
- 2) використовує електронні освітні ресурси;
- 3) використовує медіаресурси з навчальною метою;
- 4) використовує мережу інтернет для пошуку навчальної інформації, виконання онлайн-завдань тощо;
- 5) використовує обладнання й засоби навчання для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

6. Комунікація з учнями: співпрацює з учнями на засадах партнерства, вислуховує та сприймає думки учнів, їх власну точку

зору; застосовує особистісно орієнтований підхід; дотримується принципів академічної доброчесності.

7. Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами (у разі наявності таких):

- 1) планує роботу під час проведення навчального заняття з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами;
- 2) адаптує/модифікує зміст навчального матеріалу до індивідуальних освітніх можливостей учнів з особливими освітніми потребами;
- 3) використовує спеціально розроблені завдання та залучає до спільної роботи учнів з особливими освітніми потребами;
- 4) дотримується відповідності темпу навчального заняття індивідуальним навчальним можливостям учнів з особливими освітніми потребами;
- 5) забезпечує корекційну спрямованість освітнього процесу;
- 6) конструктивно співпрацює з асистентом вчителя/асистентом дитини.

8. Досягнення мети, реалізація завдань та очікуваних результатів навчального заняття, мотивація до навчання:

- мета чітко простежується протягом навчального заняття; заняття спрямоване на розвиток **ключових компетентностей**, набуття життєвого досвіду та/або вміння його застосувати в різних ситуаціях, формулювати завдання, самостійно ухвалювати рішення; учні вмотивовані до навчально-пізнавальної діяльності;

- мета чітко простежується протягом навчального заняття; заняття спрямоване на розвиток ключових компетентностей, містить прикладне спрямування; учитель мотивує учнів до навчально-пізнавальної діяльності;

- мета й завдання навчального заняття спрямовані на відтворення знань учнів, заучування матеріалу підручника; учитель не мотивує учнів до оволодіння ключовими компетентностями;

- мета навчального заняття не простежується, зміст навчального заняття не відповідає навчальній програмі та календарно-тематичному плану учителя.

13. Примітки (Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., 2019)

Методичні рекомендації до спостереження за організацією початку уроку, повідомленням теми та мети уроку

Відвідайте урок із предмету спеціалізації (у 5–11 класах) і проведіть спостереження за організацією початку уроку. Попередньо повторіть матеріал із теми «Форми організації навчання» (Кузьмінський, 2003, 164–182). Дайте відповіді на запитання:

1. Дата: Предмет: Клас:
2. ПІП вчителя.
3. Тема уроку.
4. Як називається початок уроку як структурний елемент уроку?
5. Які слова розпочали урок?
6. Які засоби використав учитель для організації навчальної роботи школярів?
7. Чи були учні, які відволікалися на початку уроку? Як учитель залучав їх до роботи?
8. Як була сформульована мета уроку? Чи всі учні сприйняли її?
9. Оцініть ефективність презентації плану уроку у досягненні мети уроку.
10. Ваші пропозиції щодо побудови початку уроку.

Методичні рекомендації до спостереження за організацією вивчення нового матеріалу в ході уроку

Проведіть спостереження за вивченням нового матеріалу на уроці з предмету спеціалізації. Попередньо повторіть матеріал із теми «Методи навчання» (Кузьмінський, 2003, 150)]. Дайте обґрунтовані відповіді на запитання:

1. Дата: Предмет: Клас:
2. ПІП вчителя:
3. Тема уроку:
4. Яка підготовча робота, актуалізація опорних знань учнів була проведена вчителем перед сприйняттям учнями нового матеріалу?
5. Чи можна було чітко виділити момент переходу до нового матеріалу? Скільки хвилин тривала робота над новим матеріалом?
6. Які методи навчання були використані вчителем під час вивчення нового матеріалу? Організації якого типу пізнавальної діяльності учнів вони сприяли?
7. Які засоби навчання були використані вчителем під час пояснення нового матеріалу?
8. За допомогою яких методів було побудовано закріплення нового матеріалу, організована перевірка його засвоєння?

Методичні рекомендації до спостереження за організацією перевірки та оцінювання навчальних досягнень учнів

Проведіть спостереження за перевіркою та оцінкою навчальних досягнень учнів на уроці з предмету спеціалізації. Попередньо повторіть матеріал із теми «Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності школярів» (Кузьмінський, 2003, 190–200). Дайте обґрунтовані відповіді на такі запитання:

1. Дата: Предмет: Клас:
2. ПІП вчителя:
3. Тема уроку:

4. На яких хвилинах уроку Ви спостерігали перевірку й оцінювання знань і вмінь учнів? Скільки часу відводить учитель?
5. Які форми перевірки знань використовувалися вчителем (фронтальна, індивідуальна, групова)? Наведіть приклади.
6. Які методи перевірки навчальних досягнень учнів (усні, письмові, практичні) використовувалися вчителем на уроці?
7. Чи впроваджував учитель формувальне оцінювання, яке заявлено в Концепції Нова українська школа?
8. Чи використовував учитель взаємоконтроль і самоконтроль учнів, інструменти зворотнього зв'язку?
9. Запишіть приклад проблемного запитання вчителя.
10. Які оціночні судження якості роботи учня (позитивні, нейтральні, негативні) найчастіше використовував учитель? Наведіть приклади словесної оцінки досягнень учнів. Якою була реакція учнів на словесну оцінку їх знань і вмінь?
11. Скільки учнів було опитано вчителем? Скільки учнів було оцінено?
12. Які оцінки вони отримали?
13. Як обґрунтовував учитель оцінки учнів?

Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів:

Нова українська школа (Нова українська школа, 2016)

Курс розвитку сучасного освітнього процесу в напрямі формування компетентностей, як основи нового змісту освіти за Концепцією Нова українська школа, зумовлює перегляд основних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів.

У Державному стандарті початкової загальної освіти заявлено рекомендацію впроваджувати *формувальне* оцінювання навчальних досягнень учнів. За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток дитини та хід опановування нею навчального досвіду як основи компетентності. Таке оцінювання дозволяє:

- вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів;
- оцінити або визначити досягнення дітей на кожному з етапів освітнього процесу;
- вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаровуванню;
- мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати;
- виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях.

Основні аспекти процесу оцінювання

Вербальне оцінювання

Відповідно до чинного законодавства оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу здійснюється вербально, а за рішенням педагогічної ради закладу освіти словесна характеристика знань, умінь і навичок може надаватись і учням другого класу.

Це пов'язано з тим, що в дітей ще недостатньо сформовані пізнавальні процеси, мовлення, саморегуляція, що впливає на рівень засвоєння знань, які вчитель змушений оцінювати низькими балами. Таким чином, стимулююча функція оцінки може перетворюватися на чинник, який спричиняє тривожність, страх отримати низькі бали, невпевненість у собі, і може гальмувати розвиток навчальної діяльності учня.

Використовуючи словесне оцінювання, варто пам'ятати, що вчитель має оцінювати результат роботи, а не особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увага, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи.

Це пов'язано з тим, що молодші школярі ще нездатні відокремлювати негативні результати своїх дій і вчинків від власної позитивної оцінки.

Це потрібно підкреслювати не лише в розгорнутому словесному оцінюванні, а й у лаконічних висловлюваннях. Наприклад, «я задоволена тим, як ти написав», краще, ніж «молодець», оскільки в першому випадку оцінюється те, що виконав учень, а в другому – його особистість.

Відстеження індивідуальних досягнень учнів

Іншим важливим аспектом оцінювання в першому класі є його спрямованість на відстеження індивідуальних досягнень кожної дитини, не порівнюючи їх із досягненнями інших дітей. Це важливо для всіх дітей, а для дітей з особливими освітніми потребами – це вкрай важливо, оскільки порівняно з іншими дітьми вони виглядатимуть найменш успішними. Саме тому, оцінюючи знання, уміння й навички учнів, не слід вдаватися до заміників балів: «зірочок», «білочок», «черепашок» тощо. Недопустимо вивішувати в класі «Екран успішності», у якому порівнюються досягнення учнів між собою. Замінники балів не мають бути причиною заохочення або покарання дитини з боку вчителя й батьків.

Надання зворотного зв'язку

В особистісно зорієнтованому класі вчитель часто здійснює зворотний зв'язок з дітьми щодо їхніх робіт. Мотивація дітей зростає, коли вони бачать, що вчитель цікавиться їхньою роботою та спрямовує їх. Це також допомагає дітям вирішувати проблеми, поглиблювати своє розуміння.

Важливо пам'ятати, що зворотний зв'язок має позитивний характер, є конкретним і значущим. Він не має бути порожньою похвалою на кшталт: «Це найкраща думка, яку я коли-небудь чула!».

адже діти можуть здогадатися, що насправді це не так. Учитель також має уникати загальних суджень, таких як «хороший», «поганий».

Корисніше й переконливіше для учнів буде почути від учителя, що є добре в їхній роботі та що можна поліпшити. Отже, краще замість «хороша робота» сказати: «Ти старанно попрацював / ла над завданням і вирішив / ла його двома способами, де обидва способи – правильні!». Замість «хороша ідея» скажіть: «Ідея цікава. Ти багато дізнався / лась про мурах. А що ще ти хочеш про них дізнатися?».

Якими можуть бути інструменти зворотного зв'язку?

Насамперед, вони є універсальними для використання як у викладанні різних навчальних предметів, так і в різних класах. Найпростішими, з яких можна розпочати роботу в першому класі, є такі:

«Долоньки»

Під час пояснення якогось завдання учням пропонується дати сигнал певним кольором вирізаної з цупкого паперу долоньки: білим – «все зрозуміло» або «впораюсь самостійно», червоним – «потрібно пояснити ще раз» або «потрібна допомога».

«Світлофор»

Учитель домовляється з учнями, що вони час від часу будуть подавати незвичні сигнали: якщо під час виконання завдання все зрозуміло й дається легко, то на полі зошита учні малюють зелений кружок; якщо мають якусь перешкоду чи сумнів – жовтий; якщо не знають, як виконувати, – червоний.

«Ліхтарик»

Сигнал подібний до попереднього, але використовується для реагування учнями на вже виконане завдання: на полі робочої сторінки учні малюють вертикальну лінію («стовп» ліхтаря) й позначають на ній кружком («плафон») рівень успішності – кружок наверху означає, наприклад, що роботою задоволений, вона – на думку дитини – виконана добре; посередині – є сумніви, хочеться щось покращити; внизу – незадоволений роботою, відчуває труднощі.

<https://www.youtube.com/watch?v=x-ToQQFy3NI&t=473s>

Контрольно-оцінювальна діяльність

Під час формування контрольно-оцінювальної діяльності молодшого школяра в процесі становлення навчальної діяльності важливо, щоб зовнішні мотиви (які спонукає оцінка), переросли у внутрішні: «навчаюсь, тому що мені цікаво пізнати щось нове», «тому що подобається процес навчання».

Розвиток внутрішніх мотивів пов'язаний із формуванням навчальних дій контролю та оцінки, які є складовими навчальної діяльності (Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов), основою яких є самоконтроль і самооцінювання – система дій, за допомогою яких учень перевіряє власну діяльність. Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах

навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і по завершенню його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями).

Важливим у цьому є оцінювання вчителем за тими самими критеріями, порівнянні оцінки вчителя й учня та з'ясування розбіжностей в оцінці. Продукти навчальної діяльності учень і вчитель вміщують у портфолію.

Технологія портфолію

Забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня.

Однією з важливих технологій оцінювання в початковій школі, особливо в першому класі, є технологія портфолію, яка відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня, забезпечуючи при цьому можливість для здійснення власних оцінних суджень щодо результатів своєї діяльності.

Портфолію, вважається «аутентичним», тобто найбільш наближеним до реального оцінювання. Портфолію, яке з'явилося у світовому освітньому просторі в 90-х роках ХХ століття як інноваційна форма оцінювання й форма накопичення інформації, вважається «аутентичним», тобто істинним, найбільш наближеним до реального оцінювання, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й самооцінювання.

Методичні рекомендації до спостереження за методичним забезпеченням домашньої навчальної роботи учнів

Проведіть спостереження за методичним забезпеченням домашньої навчальної роботи учнів з предмету спеціалізації. Попередньо повторіть матеріал з теми «Форми організації навчання» (Кузьмінський, 2003, 164–183). Дайте відповіді на запитання:

1. Дата: Предмет: Клас:
2. ПІП вчителя:
3. Тема уроку:
4. На якому етапі уроку вчитель задає домашнє завдання?
5. Проаналізуйте характер домашнього завдання за формою та змістом, його зв'язок із вивченням нового матеріалу та його закріпленням.
6. Наскільки обґрунтовано вчитель коментував домашнє завдання?
7. Обсяг домашнього завдання? Зробіть висновки про ступінь складності завдання, час необхідний учням даного класу для його виконання.
8. Які засоби та прийоми використовував учитель для диференціації та індивідуалізації домашньої навчально-пізнавальної діяльності школярів?

9. Які творчі завдання запланував учитель: спостереження, досліди, складання задач, читання додаткової літератури тощо.

Виконання завдань із теоретичних курсів спрямоване не лише на закріплення початково отриманих знань, але є й необхідною подальшою умовою оволодіння педагогічною теорією та методикою викладання предмета. Студенти знайомляться з діяльністю класних керівників, із роботою вчителів із предметів спеціалізації, з передовим педагогічним досвідом, зі спільною роботою школи з іншими установами та громадськими організаціями, із системою роботи з батьками учнів. Значне місце в програмі практики відводиться самостійній навчально-виховній роботі студентів у ролі помічників учителя в закріпленому класі початкової школи.

Студенти організують активний відпочинок учнів на перервах, проводять із ними індивідуальну роботу на уроках, допомагають вчителю під час перевірки зошитів і щоденників, беруть участь у підготовці дидактичних матеріалів до уроків, випускають стінгазету, проводять позакласні форми виховної роботи відповідно до плану роботи класного керівника і вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку.

У змісті практики особлива увага приділяється педагогічній діагностиці в роботі вчителя й класного керівника. Володіння її методами дозволяє глибше вивчити вікові та індивідуальні особливості дітей.

У період практики студенти вивчають вікові та індивідуальні особливості молодших школярів відповідно до плану роботи класного керівника та шкільного психолога. Деякі методики вивчення молодшого школяра подані в даному розділі.

Молодший школяр. Хто він?

Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, бо саме тоді закладаються основи особистісного розвитку учнів початкової школи.

Віковими особливостями дітей 1–4 класів можна вважати: незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість і водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність та безпосередність поведінки дитини, бажання постійно розширювати коло спілкування. Тому узгодження поведінки та усвідомлення моральних явищ життя характеризуються емоційними узагальненнями, аналізом ситуацій та вчинків, які відповідають загальнолюдським етичним цінностям. Розрив між знаннями моральних принципів і відповідною поведінкою – найхарактерніша властивість дитини цього віку. Подальшого розвитку набуватимуть такі моральні почуття: провини, сорому, обов'язку, відповідальності, справедливості, власної гідності, сумління (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1243, 2011).

Основними потребами дитини в початкових класах є необхідність: у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій та вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, світу, у дружбі, товариській, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань та вмій для пізнання довкілля.

Перед учителем постає важливе завдання: вирізнити мотив вчинку, роз'яснюючи дитині його сутність і правильність у різних типових життєвих ситуаціях, даючи їй можливість емоційного «переживання» разом із практичним застосуванням отриманих знань.

Беручи участь у спільних видах діяльності, учні вчаться будувати свої взаємини з однолітками, входити в колектив ровесників. У них виникає потреба до взаємовимогливості та взаємодопомоги.

На цьому віковому етапі в дитини формується ядро особистості (моральні почуття, цінності, переконання), відбувається набуття досвіду моральної поведінки. Вона вчиться не лише виконувати вимоги колективу, але й бере активну участь у постановці вимог, виборі доручень, справи, яка їй до душі. В учнів виникає ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки й діяльності, які в майбутньому становитимуть основу формування її характеру.

Після закінчення першого класу в частини дітей не до кінця сформовані особистісні новоутворення, що є характерними для дошкільнят, а саме:

- недостатнє усвідомлення сприйняття шкільного життя, необхідності впорядкувати та організувати його за певними законами і правилами співжиття;
- недостатнє усвідомлення внутрішньої етичної інстанції, такої як совість (орієнтування лише на зовнішній

контроль з боку дорослих, невміння діяти самостійно), що викликає в школярів почуття невпевненості у собі, спричиняє конфлікти у спілкуванні;

- відсутність переваг та продуманих дій над імпульсивними (стримування бажань відбувається лише в разі очікування винагороди чи покарання);

- несформованість адекватної самооцінки.

Учителю в другому класі слід продовжувати виховну роботу, спрямовану на корекцію цих недоліків з метою будівництва специфічних для молодших школярів особистісних новоутворень: довільність психічних процесів, внутрішній план дій та рефлексію, інтелектуалізацію життя дитини.

У вчинках дітей наприкінці другого року навчання вже проглядається позиція у ставленні до того, що їх оточує. Розвиваються та змінюються внутрішні етичні інстанції, формуються моральні мотиви поведінки; розвивається здатність співпереживати, співчувати, а отже, і співдіяти з дорослими та однолітками.

Молодший шкільний вік виявляється сприятливим щодо виховання в дитини фундаментального для її морального розвитку новоутворення, яким є здібність цінувати особистість людини.

Головним новоутворенням навчальної діяльності є формування теоретичного мислення дитини, що знаходить відповідне вираження і в рівні сформованості у дітей особистісних моральних якостей, першооснов багатьох моральних понять: доброти (гуманності), людяності, милосердя, чуйності, співчуття, чесності, справедливості, терпеливості та ін.

Формування особистості молодшого школяра значною мірою визначається реалізацією у виховному процесі діяльнісного підходу, згідно з яким моральні правила й норми дитина засвоює активно, в процесі діяльності та спілкування з дорослими, однолітками, старшими та молодшими дітьми. Основна функція її полягає в тому, що в ній набувається досвід ставлення дитини до світу, до людей, до самої себе.

Виховання молодших школярів здійснюється в процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів, відведення належного місця «спільно-взаємодіючій діяльності» як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізації взаємин у системах «учитель – учень», «учень – учень»; використання вчителем демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості.

Важливим є особистісно орієнтований підхід у вихованні молодших школярів, оскільки для дітей цієї вікової групи характерна особлива сенситивність до морально-етичних впливів, а надто сприйняття норм культурної поведінки, спілкування, мовного етикету, культури взаємовідносин.

Дуже часто внутрішнє самопочуття, емоційний настрій дитини залежить від особистості вчителя початкових класів, оскільки для учнів 1–2-х класів учитель залишається центральною фігурою, арбітром, авторитетом. Лише в 3–4-х класах самооцінка, оцінка однолітків починає переважати оцінку вчителя.

Зовнішнім вираженням позиції дитини є участь її в різноманітних ситуаціях дитячого життя. Вона виявляється залежно від очікувань учителя й дитини. Діти з невиправданими очікуваннями часто стають агресивними або, навпаки, пригніченими; боязкими або недовірливими, соціально інфантильними або неспокійними. Ці аспекти необхідно враховувати в роботі з дітьми та батьками.

Головне завдання вчителя – навчитися створювати й використовувати в шкільному житті ситуації, в яких знання й дії були б злиті та дозволили б фіксувати динаміку духовно-морального розвитку дитини, сутність якого полягає в умінні дитини самостійно, а іноді за допомогою вчителя, реалізувати свої здібності до практичної діяльності. Вчитель має допомогти дитині розвиватися від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, для якого необхідні самостійність в ухваленні рішень і моральний вибір.

Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів початкових класів є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи та творчості.

Оскільки в молодшому віці в дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі **форми діяльності**: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старты, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

Під час організації освітнього процесу необхідно враховувати розвиток пізнавальних процесів у молодших школярів. У першокласників переважає мимовільна увага: звертають увагу на те, що цікаво, незвично, яскраво. В процесі навчання діти вчать зосереджуватися, утримувати увагу на необхідних, а не просто цікавих предметах. У 2–4 класах діти оволодівають довільною увагою.

Увага багато в чому визначається темпераментом кожної

дитини, стилем сприймання. Так,

- діти аудіального типу краще сприймають інформацію на слух;
- візуального типу – на зображеннях;
- кінестетичного – легше засвоюють матеріал у практичній

діяльності (Нова українська школа, 2016).

Тому буде корисним виявити відповідні особливості за допомогою спеціальних методик і врахувати результати цього міні-дослідження в доборі методичних прийомів і форм навчання.

<https://dytpsyholog.com/2015/02/14/інструменти-діагностики/>

<http://yrok.pp.ua/serednya-osvta/7119-dagnostika-ditini-vidi-metoditesti-dlya-dtey.html>.

<https://www.youtube.com/watch?v=Zu5JQsxfuPM>

Співвідношення мимовільної та довільної пам'яті в процесі навчальної діяльності різне. В 1 класі ефективність мимовільного запам'ятовування вище, ніж довільного, оскільки в дітей ще несформовані прийоми осмисленої обробки матеріалу. У процесі формування прийомів осмисленого запам'ятовування та самоконтролю довільна пам'ять учнів 2–4 класів стає більш продуктивною, ніж мимовільна.

Від 1 до 4 класу ефективність запам'ятовування учнями словесно виражених відомостей підвищується швидше, ніж ефективність запам'ятовування наочних даних, що пояснюється імплексивним формуванням у дітей прийомів осмисленого запам'ятовування. Тому прийоми мимовільного та довільного запам'ятовування необхідно формувати відповідно до обох видів навчального матеріалу – словесного та наочного.

Якщо першокласники проводять аналіз навчального матеріалу переважно в наочно-дієвому плані, то до 4 класу змінюється характер мислення молодших школярів. Уже в 1–2 класах важливо будувати навчання так, щоб учні із самого початку орієнтувалися на пошук і виділення суттєвих відносин задачі, причину їх розв'язання. Особлива турбота вчителя полягає в тому, щоб показувати дітям зв'язки, які існують між окремими елементами засвоєваних знань.

Спостереження за психомоторними діями дітей показує індивідуальний спосіб активної розумової діяльності.

I тип активності – розумовий – через усвідомлення завдання та побудову власної схеми дій, через засвоєння словесних інструкцій:

слово → схема → дія.

II тип активності – емоційно-чуттєвий – через емоційні дії, які супроводжують відомий спосіб наслідування, через засвоєння способу дії, повторення, показ:

дія → схема → дія.

III тип активності – уявно-образний – через створення в уяві образу, що супроводжує рухи, через порівняння власного руху з уявним:

образ → схема → дія.

Таким чином, спостереження за дітьми показують, в який спосіб активізувати розумові дії для розв'язання пізнавального завдання.

Рівень регуляції розумової активності дітей I типу – мовленнєво-розумовий. Він є провідним і забезпечує планування пізнавальної діяльності. Таким дітям треба давати чіткі словесні інструкції, вони люблять переказувати, узагальнювати, робити самоаналіз.

Рівень регуляції II типу – почуттєво-розумовий. Почуття забезпечують планування розумової діяльності, а мислення будує емоційно-чуттєву модель дії, образи, насичені почуттями, утворюють чуттєві поняття. Такі діти потребують особливої уваги, оскільки емоційність може як збуджувати, так і гальмувати розумові дії.

Рівень регуляції III типу дітей – образно-розумовий з емоційним забарвленням розумових дій. Образ забезпечує планування розумової діяльності. Цим дітям необхідно давати завдання у вигляді образу; запропонувати їм уявити те, як вони це робитимуть.

За правильної організації процесу навчання інтенсивно розвиваються увага, сприйняття, пам'ять, мислення, мовлення, уява. Навчання розвиває школярів насамперед своїм змістом. Необхідно підвищувати питому вагу теоретичних знань, формувати не тільки наочно-чуттєве уявлення про явища навколишнього життя, а й абстрактні поняття, що значно сприяє загальному розумовому розвитку молодших школярів. Проте зміст навчання по-різному засвоюється школярами та впливає на їх розвиток залежно від методу навчання. Необхідно ширше включати методи, які потребують від молодшого школяра того, щоб він думав, порівнював предмети і факти, намагався виявити причини і наслідки явищ, що вивчаються, не тільки відповідаючи на запитання, але щоб запитував сам та намагався самостійно знайти рішення.

Дослідження показали, що вже в початкових класах діти можуть не тільки засвоювати готові знання, а й за допомогою вчителя робити висновки та узагальнення; що розвиток залежить не тільки від вікових особливостей, а й від змісту і методів навчально-виховної роботи, її організації. Робота в парах більш продуктивна, ніж індивідуальна; робота в режимі співробітництва більш ефективна, ніж у режимі суперництва партнерів-школярів. Навчання впливає на розвиток молодших учнів своєю організацією.

Думка вчителя для молодших школярів найбільш суттєва і безапеляційна. Вони без заперечення визнають його авторитет. Звертаються до вчителя у різноманітних справах – від випадкових і несуттєвих до найважливіших і глибоко особистих. Учитель для всіх молодших школярів виступає моральним арбітром, суддею і захисником.

У цьому віці активно розвивається самооцінка – важлива форма прояву самосвідомості. Самооцінка школяра в одному виді діяльності

може відрізнятись від його самооцінки в інших. Вона конкретна, ситуативна й виявляє тенденцію до переоцінки досягнутих результатів і можливостей в окремих видах діяльності.

Критерії, які використовуються дитиною для самооцінки, значною мірою залежать від педагога.

Виявлено залежність усвідомлення власних якостей і якостей однолітків від виховної роботи. Учні насамперед усвідомлюють ті якості й особливості поведінки, які найчастіше оцінюються оточуючими та від яких більшою мірою залежить їх становище в групі.

Рівень запитів у молодших школярів формується під впливом успіхів у провідному виді діяльності. Треба звернути увагу на те, що низькі самооцінки у відстаючих закріплюються нижчими, ніж оцінки вчителя, самооцінками учнів у класі, які переносять невдачі відстаючих дітей у навчанні на всі інші сфери їх діяльності. Тому формування адекватної самооцінки є важливим завданням навчально-виховної діяльності вчителя.

У цьому віці для успішного навчання велике значення мають широкі соціальні мотиви – обов'язків, відповідальності та ін. Але багато з цих мотивів можуть бути реалізовані тільки в майбутньому, що знижує їх надихаючу силу. Провідне місце в мотивації молодшого школяра посідають вузько особисті мотиви – мотивація **благополуччя**, престижу. Вагомих змін у мотивації навчання школярів від 1 до 4 класів не відбувається, але виявлено, що вікові відмінності перекриваються відмінностями, зумовленими організацією і змістом освітнього процесу.

За цілеспрямованої організації освітнього процесу вже в 2 і 4 класах з'являються мотиви: «я повинен», «це треба зробити», які діють як внутрішні потреби та як звички. Навчання тим успішніше веде за собою розвиток, чим більшою мірою спирається на вікові та індивідуальні особливості школярів, цілеспрямовано спонукає їх до аналізу своїх вражень від об'єктів, що сприймаються усвідомлено, окремих властивостей, виділення суттєвих рис, об'єктів, до напрацювання способів класифікації об'єктів, створення узагальнень, осмислення спільного в своїх діях при розв'язанні різних видів задач і т. ін. В організації навчання вчитель повинен спиратися не тільки на актуальні досягнення у розвитку, а й на потенційні його можливості.

Отже, в основі навчання молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу. Вона спільно з учителем визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Тож, важливо відразу уникнути авторитарного впливу на особистість дитини, встановити й підтримати добрі стосунки, довіру у спільній діяльності.

У цей період життя змінюється психологічний портрет дитини, перетворюються його особистість, пізнавальні і розумові можливості,

сфера емоцій і переживань, коло інтересів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Критерії оцінювання практики розробляються випусковою кафедрою за узгодженням із кафедрами педагогіки та психології та відображаються в робочій програмі. Основні показники діяльності практикантів, що враховуються під час оцінювання результатів практики:

- повнота та якість виконання плану практики;
- ставлення до професійної діяльності (творчий підхід до виконання завдань, прагнення оволодіти професійними вміннями й навичками, рівень активності, самостійності, стиль взаємовідносин...);
- повнота та правильність оформлення звітної документації;
- характеристика та оцінка діяльності безпосереднім керівником практики;
- сукупність нових знань, умінь і навичок, отриманих студентом у результаті практики та відображених у звітній документації;
- своєчасність подання звітної документації.

Підсумки практики обговорюються на засіданнях кафедр, а загальні підсумки підводяться на засіданнях рад факультетів (інститутів).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-368 «Загальні методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах загальноосвітніх навчальних закладів» (2013). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-368729-13>*
- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-72 «Про недопущення перевантаження учнів початкових класів надмірним обсягом домашніх завдань» (2014). Retrieved from: <http://www.mon.gov.ua>*
- Лист Міністерства освіти і науки України від №1/9-368 «Загальні методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах загальноосвітніх навчальних закладів» (2018). Retrieved from: <http://www.mon.gov.ua>*
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (2014). Retrieved from: <http://docs.google.com/viewer?url=http://mon.gov.ua/files/normative/2014-10-27/3008/nmo-1232.doc&embedded=false>*
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2015). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>*
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 439 «Про затвердження рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України» (2000). Retrieved from: <http://ua-info.biz/legal/baseap/ua-zmthxe.htm>*
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» (2011). Retrieved from: <http://docs.google.com/viewer?url=http://mon.gov.ua/files/normative/files/nets/10/31/1243.doc&embedded=false>;*
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» (2011). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0566-11>.*
- Наказ Президента України № 374 «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>*
- Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. (2016). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>*
- Постанова Кабінету Міністрів України № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>*
- Указ Президента України № 871 «Про День Соборності України» (2014). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/871/2014>*
- Указ Президента України № 872 «Про День Гідності та Свободи» (2014). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/872/2014> ;*

Основна література

- 12 *Ways to Upgrade Your Classroom Design*. Retrieved from: [https://www.sau21.org/sau/images/Curriculum/Appraisal/Coloring the Classroom', School Planning & Management](https://www.sau21.org/sau/images/Curriculum/Appraisal/Coloring%20the%20Classroom%27%2C%20School%20Planning%20%26amp%20Management). Retrieved from: <https://webspm.com/Articles/2013/12/01/Coloring-the-Classroom>
- The Objective of Education Is Learning, Not Teaching*. Retrieved from: <http://knowledge.wharton.upenn.edu/article/the-objective-of-education-is-learning-not-teaching/>
- Беляєва, О. (2019). Булінг зсередини: причини та наслідки. *Психолог*, 1 (649), 12-19.
- Бібік, Н. М. (Ed) (2017). *Нова українська школа: poradnik dla vchitelja*. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».
- Бобровський, М. В., Горбачов, С. І., Заплотинська, О. О. (2019). *Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти*. Київ: Державна служба якості освіти.
- Бочкор, Н. П., Дубровська, Є. В., Залеська, О. В. та ін. (2014). *Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період*. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна».
- Бугайчук, А. (2019). Групи підтримки та мобільні додатки: як борються зі шкільним булінгом у США і Канаді? *Психолог*, 1 (649), 20-25.
- Зрозуміло про академічну доброчесність. Інфографіка для школярів. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (Srtengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP)*. Retrieved from: <https://saiup.org.ua/resursy/zrozumilo-pro-akademichnu-dobrochesnist-infografikadlya-shkolyariv/>
- Кабан, Л. В. *Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі*. Retrieved from: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4471
- Кен, Робінсон, Лу, Ароніка. *«Школа майбутнього»*. Видавництво «Літопис», 2016. Режим доступу: а. <http://www.litopys.lviv.ua/content/shkola-maybutnogo> б. <http://istoriya-mova.info/shkola-maybutnogo-kenarobinsona-uk/>
- Корнієнко, С. М. (2013). *Весела перерва. 1–4 класи*. Тернопіль: Навчальна книга.
- Кочерга, О. (2009). Дівчатка: які вони? Психофізіологічні особливості. *Початкова школа*, 7, 3–7.
- Кочерга, О. (2009). Хлопчики: які вони? [Психофізіологічні особливості]. *Початкова школа*, 6, 4–7.
- Кравчинська, Т. (2019). 5 запитань про інклюзивну освіту. *Управління освітою*, 2 (410), 5-30.
- Кузьмінський, А. І. (2003). *Педагогіка*. Київ: Знання–Прес.
- Муляр, О. (2019). Цінності в навчанні: як виховати громадян за допомогою шкільних заходів. *Школа*, 1, 6-17.
- Коваленко, Н. В. (Ed.) (2019). *Навчальна педагогічна практика: організаційно-методичні рекомендації*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Новий освітній простір* (2019). Retrieved from: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf?fbclid=IwAR1wgpWNjVUhfE6uJH0abN7iFcWAXQAWMTnMoGjlepbBQUXX47kRw_Z8Qc
- Онлайн-курс «Недискримінаційний підхід у навчанні»*. Retrieved from: <https://shr.name/CgVAm>
- Онлайн-курс «Онлайн-курс для вчителів початкової школи»*. Retrieved from: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Inc+1/about>

- Онлайн-курс «Права людини в освітньому просторі». Retrieved from:
https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_OSCE+HRE101+2019/about
- Онлайн-курс «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти». Retrieved from: <https://shr.name/cTv60>
- Психолого-педагогічний супровід процесу адаптації учнів 5-го класу (розробка практичного психолога М. О. Ільницької). Retrieved from: <https://naurok.com.ua/psihologo-pedagogichniy-suprovid-prosesu-adaptaciuchniv-5-go-klasu-63065>
- Ротфорд, Д. В. (Ed.) (2015). *Уроки мужності: навч.-метод. посібник*. Харків: ВГ «Основа».

ДОДАТКИ

Додаток 1

Календарний тематичний план навчальної педагогічної практики студентів

Дні тижня	Основний зміст діяльності	Форми і методи організації діяльності студентів	Завдання студентам для роботи за індивідуальним планом
	Завдання, зміст і організація педагогічної практики	Настановча конференція	Ознайомитися з методичними рекомендаціями з практики, Концепцією Нова українська школа. Підготуватися до зустрічі з учнями і класним керівником
1-й день Понеділок	Знайомство з педагогічним колективом і основними напрямками його роботи	Бесіда з директором школи або його заступниками. Відвідування уроків і бесіда з учителем закріпленого класу	Ознайомитися з планом виховної роботи класного керівника. Оформити першу частину робочого зошита. Скласти план індивідуальної роботи на період практики
2-й день Вівторок	Актуальні проблеми викладання предмета (зі спеціалізації)	Бесіда з учителем (з предмету спеціалізації). Робота за індивідуальним планом	Ознайомитись з навчальною програмою з предмета спеціалізації та методичним обладнанням кабінету з предмета спеціалізації
3-й день Середа	Особливості молодших школярів та їх врахування в навчально-виховній роботі вчителя	Бесіда з психологом. Аналіз методик вивчення вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів. Робота за індивідуальним планом	Відвідати уроки в закріпленому класі й виявити залежність вибору методів навчання від вікових особливостей дітей. Вивчити деякі особливості кількох молодших школярів і проаналізувати одержані результати
4-й день Четвер	Завдання і зміст роботи класного керівника. Планування виховної роботи в класі	Бесіда з класним керівником. Вивчення плану виховної роботи. Робота за індивідуальним планом	Ознайомитися з новою літературою з визначеного питання та з планом виховної роботи в закріпленому класі
5-й день П'ятниця	Актуальні проблеми викладання предмета другої спеціалізації	Бесіда з учителем з предмета другої спеціалізації. Відвідування уроків. Робота за індивідуальним	Конкретизувати план навчальної роботи зі школярами. Відвідати уроки з предмета спеціалізації в паралельному класі та інших учителів. Конкретизувати план

		планом	навчально-виховної роботи з учнями на наступний тиждень
--	--	--------	------------------------------------------------------------

6-й день Субота		Робота за індивідуальним планом	
7-й день Понеділок	Методика проведення форм виховної роботи з молодшими школярами	Бесіда з класним керівником. Робота за індивідуальним планом	Відвідати етичну бесіду, проведену класним керівником або студентами-практикантами, та проаналізувати її. Підготувати та провести бесіду з учнями в закріпленому класі або іншу форму позакласної роботи.
8-й день Вівторок	Урок основна форма навчальної роботи	Відвідання уроки з предметів спеціалізації. Робота за індивідуальним планом	Виконати завдання з педагогіки
9-й день Середа	Контроль і оцінка результатів пізнавальної діяльності учнів	Бесіда з учителем з предмета спеціалізації. Робота за індивідуальним планом	Ознайомитися з літературою з даної проблеми. Відвідати урок із спеціальності і проаналізувати методику засвоєння знань і формування умінь учнів
10-й день Четвер	Домашня навчально-пізнавальна діяльність школярів	Бесіда з учителем. Аналіз літератури і досвіду роботи вчителя з удосконалення ефективності домашньої навчальної роботи. Робота за індивідуальним планом	Провести аналіз методичного забезпечення домашньої навчальної роботи учнів. Взяти активну участь у перевірці письмових класних і домашніх робіт учнів
11-й день П'ятниця	Підбиття підсумків педагогічної практики	Робота за індивідуальним планом. Конференція в школі з підбиття підсумків роботи студентів (виступ зам. директора з навчально-виховної роботи, вчителя, психолога, студентів)	Підготувати звітну документацію: 1. Робочий зошит. 2. Методичну розробку проведеної форми виховної роботи в закріпленому класі

Такі різні хлопчики і дівчатка!

Психофізіологічні особливості розвитку дівчаток та хлопчиків значно визначають специфіку навчально-виховної роботи [29, 30].

Дівчатка	Хлопчики
Народжуються зрілим дітьми. Їхній розвиток випереджає розвиток хлопців на 3-4 тижні	На 2-3 місяці пізніше починають ходити, 4-6 місяців пізніше говорити. До періоду статевого дозрівання запізнення в розвитку досягає приблизно 2 роки
Більш чутливі до шуму. «Шкіряна чутливість» більша (драгує тілесний дискомфорт), реагують на дотик	До 8 років гострота слуху в хлопців у середньому вища, ніж у дівчаток
Дівчата здебільшого грають в приміщенні в замкнутому просторі	Хлопці бігають один за одним, використовуючи увесь можливий простір
Ставлення до форм і змісту навчальної роботи досить терпиме	Виражається негативізм до системи шкільних взаємовідносин, до навчальної роботи
Дівчатка легше справляються з алгеброю, рахунком, маніпуляцією з цифрами і формулами	Хлопці легше справляються з геометрією (просторовим мисленням, мислительними маніпуляціями з геометричними формами)
Еволюція щодо жіночої статі вела відбір на адаптованість у довкіллі	Еволюція щодо чоловічої статі вела відбір на винахідливість, спритність
Орієнтація на стосунки між людьми	Більше орієнтовані на інформацію
Ставлять запитання заради встановлення контакту з дорослими	Частіше ставлять запитання з метою отримання конкретної відповіді
Під час уроку дівчатка дивляться в обличчя вчителя, очікуюючи схвалення	Під час уроку хлопці дивляться на парту, в бік або перед собою
Дівчатка вже на початку уроку набирають оптимального рівня працездатності	Хлопці втягуються в процес довше, коли досягають піку працездатності, дівчатка починають стомлюватись
Дівчатка найкраще виконують задачі не нові, типові, шаблонні, коли вимоги до ретельності проробленості елементів, виконавчої частини завдання невеликі (немає пошуку)	Хлопці краще виконують пошукову діяльність, вони краще працюють, коли потрібно розв'язувати принципово нові задачі. Хлопчик може знайти нестандартне розв'язання математичної задачі, але зробити помилку в розрахунках і в результаті отримати погану оцінку
Дівчатка швидше оволодівають мовленням, з більшим бажанням спілкуються з іншими дітьми. До початку навчання ця відмінність у синтаксичній будові речень хлопчиками і дівчатками зникає і виявляється знову лише після 11 років, та стає постійною рисою впродовж життя. Перевершують хлопців у мовленнєвих завданнях	Хлопці переважають дівчаток у відеопросторових уміннях, а це вимагає високої пізнавальної активності. Хлопці мають більш високу зосередженість на конкретних проблемах

У ситуації, коли присутні сильні емоції, різко нарощується загальна активність, що призводить до емоційних зривів, ридання, крику тощо	На емоційний фактор реагують короткочасно, яскраво і вибірково. Чоловіки швидко знімають емоційну напругу, перемикаючись на продуктивну діяльність
Мозок дівчаток готовий відповісти на будь-яку неприємність, підтримує в стані готовності всі свої структури, щоб в будь-яку секунду відреагувати. Можливо, саме цим досягається «виживання»	Для досягнення виховного ефекту потрібно обмежувати довжину нотації з боку вчителя та батьків. Ситуацію слід коментувати коротко і конкретно
При загальній втомі страждають правокульові процеси (образне мислення, просторове відношення, емоційне самопочуття)	При загальній втомі страждають лівокульові процеси, пов'язані з мовленнєвим мисленням, логічними операціями
Дівчатка застосовують одну й ту тактику при вивченні різного матеріалу. Вони більше схильні до механічного заучування. Традиційна освіта більше підходить для дівчаток, тому навчаються вони краще	Мозок хлопців порівняно прогресивніший, більш диференційований, більш вибірково. Тому мислення хлопців більш творче, пошукове. Хлопчики здатні до активної самореалізації
У дівчаток здатність центрів правої і лівої півкулі вступати у функціональні міжкульові контакти значно вища, ніж у хлопців	У хлопців кількість нервових волокон, які з'єднують ліву і праву півкулі, менша. Їм важче порівнювати інформацію, що опрацьовується в лівій і правій півкулях
Дівчатка часто намагаються показати, що вони кращі, ніж є насправді. У них високий рівень соціальної поведінки. Серед них більше егоїстів	Хлопці теж не відвертіші, бо намагаються показати, що вони гірші, ніж є насправді. Егоїстичних хлопчиків в цілому менше
Дівчатка більш чутливі як до заохочень, так і до покарань, більш гостро реагують на приниження людської гідності. Успіхи дівчаток у навчанні можна пояснити і тим, що дівчинку, ще до школи привчають до дрібної, старанної роботи: посуд помити, пошити, попросувати хоч би ганчірочки, овочі перебрати. До нуднуватої і кропіткої навчальної праці за письмовим столом дівчатка підготовані значно краще, ніж хлопці	Хлопчик, як і дівчинка, прагне бути красивим, але не хоче в цьому признаватись. Хлопчаку важче бути охайним, бо він любить рухливі ігри. Хлопці люблять все робити швидко, вони менш терплячі, тому й зошити у них не в такому порядку. Але стараються хлопці не менше. Як і дівчатка вони співпереживають, їм неприємно бачити чуже горе, але вони не хочуть цього показувати, бояться глузувань... І насамперед хлопці соромляться дівчат...
Невстигаючі дівчатка набагато важче піддаються корекції, ніж хлопці	Двієчниками у перших класах найчастіше стають хлопці, а не дівчата
Серед дівчаток частіше зустрічається художній тип вищої нервової діяльності	Хлопці з художнім типом нервової системи потребують до себе більш ретельної уваги

<p>Дівчатка в своєму колі обговорюють перших романтичних героїв, моди, ведення господарства, віддають перевагу ліричній літературі, особливо зближуються з матір'ю і за умови довірливих з нею стосунків довіряють їй свої таємниці. Вони більше тягнуться до вчительок, можуть колективно закохуватись у вчителя - чоловіка</p>	<p>Хлопці грають у військові ігри зачитуються «героїчною» літературою і наслідують героїв, рицаряїв. Вони більше тягнуться до батька, а за його відсутності – до чоловіка взагалі (викладача, керівника «чоловічих» гуртків та секцій), проявляють настирливий інтерес до чоловічої роботи</p>
<p>Таким чином, саме в молодшому шкільному віці відбувається поступове засвоєння дітьми ролей хлопчика та дівчинки. З'являються перші ознаки цікавості до протилежної статі, перші ознаки сексуальності.</p> <p>Формування нормальних взаємостосунків хлопчиків і дівчаток – одна з головних задач виховання культури спілкування, майбутнього щастя наших дітей, їх можливості повноцінно «знайти себе» в житті й можливостей створити міцну родину.</p> <p>У хлопців необхідно розвивати почуття обов'язку: перед самим собою, іншими, перед батьками, жінкою, майбутніми дітьми. Дуже важливо змалечку виховувати у хлопчика повагу до жінки.</p> <p>Дівчинку необхідно вчити бути чуйною, розуміти стан інших людей і діяти у відповідності з цим. Дівчинка приваблива ніжністю, вона повинна бути обачливою, обережною. Їй призначено стати дружиною, дарувати життя і, оберігаючи себе, оберігати майбутнє. З перших років дівчинку готують до материнства. Їй необхідно доручати піклування про молодших дітей у родині, вказуючи на їхню чарівність і беззахисність, навчати догляду за ними та радості спілкування з ними. Це відбувається природно – спочатку ляльки, потім молодші сестри і брати.</p>	

Методики вивчення вікових та індивідуальних особливостей молодшого школяра

3.1. Методики вивчення мотивів навчання молодших школярів

Актуальність дослідження мотивації навчання в молодшому шкільному віці пояснюється тим, що саме у цей період закладається її основа. За даними вітчизняних психологів, при традиційному навчанні протягом молодшого шкільного віку, а особливо до його закінчення, у багатьох школярів накопичується негативне ставлення до навчання. Щоб цього уникнути, учитель повинен узяти на себе керівництво процесом формування мотиваційної сфери школярів, оскільки при стихійному її формуванні в багатьох учнів не формуються необхідні мотиви для ефективного навчання.

Учитель (студент) повинен:

1. Вивчати мотиви навчання молодших школярів.
2. Виходячи з реального рівня та особливостей їх розвитку, визначити завдання формування мотивації навчання у цьому віці.
3. Разом із педагогом організовувати різні види активної діяльності молодших школярів, залучати їх до спеціально створених розвивально-виховних ситуацій, організовувати виконання завдань, які сприяють осмисленню та формуванню мотиваційної сфери школяра.
4. За необхідності провести корекцію мотиваційних установок окремих школярів, допомогти змінити їх ставлення як до наявного рівня їх можливостей, так і до перспективи їх розвитку.

Що ж покладено в основу позитивного чи негативного ставлення школярів до навчання? Чи стало навчання особливо значущою діяльністю? Які стосунки склалися між учнем та вчителем? Які предмети викликають в учня позитивне ставлення, а які негативне? Відповіді на ці питання можна отримати при діагностиці мотивації навчання молодших школярів.

Для вивчення мотивації навчання молодших школярів можна використати методику “Драбинка уроків”.

Інструкція: експериментальний матеріал складається із карток, на кожній з яких написана назва одного зі шкільних предметів: математика, читання тощо.

«_____!» (ім'я досліджуваного) Ти вивчаєш різні предмети. Давай складемо “драбинку уроків”. Перед тобою картки, на яких написані назви уроків. Розклади їх перед собою, уважно прочитай і вибери один урок, який найбільше тобі подобається. Виклади цю картку зверху на парту. Подивися на уроки, які залишилися. Який з них тобі подобається за інші? Візьми картку із назвою цього уроку і

поклади її нижче першої картки, щоб отримати драбинку із двох сходинок. Знову подивися на уроки, які залишилися і вибери той, який найбільше тобі подобається. Поклади цю картку ще нижче. Тепер драбинка складається з трьох сходинок. Зрозуміло, як будувати драбинку? Продовжуй будувати драбинку самостійно.

Ось і побудували “драбинку уроків”. Перевір, чи правильно ти її побудував. Зверху, на першій сходинці, повинна бути назва уроку, який подобається тобі найбільше. Чи це так? На нижній сходинці драбинки повинна бути назва уроку, який подобається тобі найменше. Чи це так?»

Дана методика передбачає визначення предметів, які школяр вважає найбільш цікавими. Проводити її можна в групі та індивідуально.

«Драбинка спонукань»

У доступній формі драбинки розрізняються два види мотивів навчання молодших школярів: соціальні і пізнавальні.

I. Пізнавальні мотиви

1. Широкий пізнавальний – орієнтація на оволодіння новими знаннями.

2. Процесуальний – орієнтація на процес навчання.

3. Результативний – орієнтація на результат навчання (оцінку).

4. Навчально-пізнавальний – орієнтація на засвоєння способу отримання знань.

II. Соціальні мотиви

1. Широкий соціальний мотив – прагнення набути знання, бути корисним суспільству.

2. «Учительський мотив» – прагнення отримати подяку і схвалення від учителя.

3. «Батьківський мотив» – прагнення отримати подяку і схвалення від батьків.

4. «Товариський мотив» – прагнення схвалення від товаришів.

Учням пропонуються на окремих картках вісім тверджень, що відповідають названим вище чотирьом пізнавальним і чотирьом соціальним мотивам. Картки необхідно розкласти у вигляді драбинки.

I

1. Я навчаюся для того, щоб усе знати.

2. Я навчаюся тому, що мені подобається процес навчання.

3. Я навчаюся для того, щоб отримувати гарні оцінки.

4. Я навчаюся для того, щоб навчитися самому вирішувати завдання.

II

1. Я навчаюся для того, щоб бути корисним людям.

2. Я навчаюся для того, щоб учитель був задоволений моїми

успіхами.

3. Я навчаюсь для того, щоб своїми успіхами радувати батьків.

4. Я навчаюсь для того, щоб за мої успіхи мене поважали товариші.

Отримані результати свідчать про співвідношення соціальних і пізнавальних мотивів навчання молодших школярів. Якщо верхні сходинки драбинки займають два соціальні й два пізнавальні мотиви, то можна зробити висновок про гармонійну єдність мотивів навчання школяра. Якщо ці місця займають три або чотири мотиви одного типу, то робиться висновок про домінування відповідного типу мотивів навчання.

Інструкція:

«_____ (ім'я)! Давай складемо драбинку. Вона буде називатися "Навіщо я вчуся". Перед тобою розкладені картки, на яких написано, навіщо школярі вчаться в школі. Розклади їх перед собою. Уважно прочитай, що написано на кожній картці. Нас цікавить твоя думка. Нас цікавить не те, для чого всі вчаться, а для чого вчишся ти сам. Вибери картку, де написано найголовніше про те, навіщо ти вчишся. Це буде перша сходинка драбинки. Із карток, що залишилися, знову вибери ту, де написано найголовніше про те, навіщо ти вчишся. Це буде друга сходинка драбинки. Поклади цю картку нижче першої. Зрозуміло, як будувати драбинку? Продовжуй будувати її самостійно.

Ми закінчили будувати драбинку "Для чого я навчаюсь". Перевір, чи правильно ти її склав. На верхній сходинці написано найголовніше про те, для чого ти навчаєшся. На нижній сходинці написано те, що ти не вважаєш головним у твоєму навчанні в школі».

Складання розкладу на тиждень є продуктивною методикою для діагностики ставлення учня до конкретних предметів і до навчання в цілому (С. Я. Рубінштейн в модифікації В. Ф. Моргуна).

Учням видається листок паперу, розділений за кількістю навчальних днів у тижні, де написані ці дні.

Інструкція. Давай уявимо собі, що ми з тобою в школі майбутнього. Це така школа, де діти можуть самі складати розклад уроків. Перед тобою лежить сторінка із щоденника учня такої школи. Заповни цю сторінку так, як ти вважаєш за потрібне. На кожний день можеш писати будь-яку кількість уроків. Уроки можеш писати які завгодно. Це й буде розклад на тиждень для школи майбутнього.

У студента-експериментатора є реальний розклад уроків у класі. Цей розклад порівнюють із розкладом «школи майбутнього», складеним кожним респондентом. При цьому виділяються ті предмети, кількість яких у піддослідного менше або більше, ніж у реальному розкладі, і визначають відсоток невідповідності. Отримані дані дозволяють робити висновок про ставлення молодших школярів до

навчання в цілому і до окремих предметів.

Отримані дані бажано доповнити через анкетування учнів. Анкета для батьків дозволяє отримати більш повні дані про види значущої діяльності школяра та значущих для нього суб'єктів. Бесіда з учителем доповнює дані, зібрані в дослідженні мотивації молодших школярів.

Методика визначення навчальної мотивації учнів початкових класів

1. Тобі подобається в школі чи не дуже?
а) не дуже; б) подобається; в) не подобається.
2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти з радістю йдеш до школи чи тобі часто хочеться залишитися вдома?
а) частіше хочеться залишитися вдома; б) буває по-різному; в) іду з радістю.
3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу не обов'язково приходити всім учням, бажуючі можуть залишитися вдома, ти пішов би до школи чи залишився б вдома?
а) не знаю; б) залишився вдома; в) пішов би в школу.
4. Тобі подобається, коли у вас відмінюють які-небудь уроки?
а) не подобається; б) буває по-різному; в) подобається.
5. Ти хотів би, щоб тобі не задавали домашніх завдань?
а) хотів би; б) не хотів би; в) не знаю.
6. Ти хотів би, щоб у школі залишились одні перерви?
а) не знаю; б) не хотів би; в) хотів би.
7. Ти часто розповідаєш про школу батькам?
а) часто; б) рідко; в) не розповідаю.
8. Ти хотів би, щоб у тебе був менш суворий вчитель?
а) точно не знаю; б) хотів би; в) не хотів би.
9. У тебе в класі багато друзів?
а) мало; б) багато; в) немає.
10. Тобі подобаються твої однокласники?
а) так; б) ні; в) не дуже.

Ця анкета розроблена О. Онуфрієвою, С. Костроміною та Н. Г. Лускановою для вивчення рівня навчальної мотивації учнів. До неї включено десять запитань, які відображають ставлення дітей до школи і навчання. На основі відповідей мотивація учня може бути віднесена до одного з п'яти рівнів шкільної мотивації:

Зі зростанням кількості балів підвищується рівень мотивації. Якщо одержано 25-30 балів – сформоване ставлення до себе як до школяра, висока навчальна активність; 20-24 бали – ставлення до себе як до школяра практично сформовано; 15-19 балів – позитивне ставлення до школи, але школа приваблює більше позашкільними справами; 10-14 балів – ставлення до себе як до школяра не

сформовано; менше 10 балів – ставлення до школи негативне.

Питання анкети побудовані за закритим типом і передбачають вибір одного з трьох варіантів. При цьому позитивна відповідь оцінюється в три бали, нейтральна – 1 бал, відповідь, яка говорить про негативне ставлення дитини до шкільної ситуації, – 0 балів.

Результати тесту розподіляються за рівнями:

1-2 рівень – адаптація;

3-4 рівень – можлива дезадаптація;

5 рівень – дезадаптація.

Методика визначення мотивів та потреб молодшого школяра (за методикою Л. Собчик – «Тест кольорових виборів»)

Обладнання: 8 кольорових карток для тесту М. Люшера (для індивідуальної роботи розміром 2,5 x 2,5 см, для групової роботи – розміром 3 x 8,5 см, бланк для відповідей).

Методика проведення. Дитині надається інструкція: «Перед тобою 8 кольорових карток. Обери з них ту, яка тобі найбільше сподобалася за кольором. Тепер відкладемо її. Залишилося сім карток. Знову обери з них ту, яка найбільше подобається тобі за кольором... І так далі, поки не залишиться жодної картки».

Проводити обстеження необхідно в умовах природного або штучного освітлення, але не у променях сонячного світла.

Якщо дитина відмовляється вибрати картку із симпатичним для неї кольором, стверджуючи, що такої немає, потрібно запропонувати їй вибрати найнесимпатичніший колір (тобто почати зворотний відбір).

Обробка результатів. У відібраному за бажанням дитини кольоровому рядку аналізуються лише два перших (найсимпатичніших для дитини) кольори.

Інтерпретація результатів. Кожному з основних кольорів (червоний, зелений, синій, жовтий), якщо вони опинилися у виборі дитини на перших двох місцях, властиві певні характеристики щодо провідного мотиву, типу реагування та позиції, провідної емоції та потреб особистості. Допоміжним кольорам (фіолетовому, коричневому, сірому та чорному) властиві лише характеристики потреб людини.

Червоний колір:

4 тип реагування – лідерство, самоствердження;

4 провідний мотив – досягнення успіху;

4 провідна емоція – агресивність;

4 позиція – мужність;

4 потреба – у досягненнях, владі; цілеспрямованість, висока пошукова активність.

Синій колір:

4 тип реагування – сенситивність, потреба в розумінні;

4 провідний мотив – прагнення уникати невдачі;

4 провідна емоція – песимістичність;
4 позиція – жіночість;
4 потреба – у глибинній прихильності та емоційному комфорті й захисті.

Зелений колір:

4 тип реагування – опірність, наполегливість;
4 провідний мотив – утримання позиції;
4 провідна емоція – ригідність;
4 позиція – зрілість;
4 потреба – в утриманні власної позиції, агресивність захисного характеру.

Жовтий колір:

4 тип реагування – спонтанність, нестійкість інтересів;
4 провідний мотив – емоційна втягненість;
4 провідна емоція – оптимістичність;
4 позиція – інфантилізм;
4 потреба – у соціальній активності, емоційній втягненості, у спілкуванні та яскравих переживаннях.

Фіолетовий колір:

потреба у відході від реальної дійсності, ірраціональність домагань, суб'єктивізм, індивідуалістичність, емоційна незрілість.

Сірий колір:

потреба у спокої, відпочинку, пасивність.

Коричневий колір:

потреба у послабленні тривоги, прагнення до психологічного і фізичного комфорту.

Чорний колір:

потреба у незалежності через протест, негативізм у ставленні до авторитетів, опору ззовні.

3.2. Методики вивчення самооцінки молодшого школяра

Намалюйте горизонтально 8 кружків і поставте в один із них своє «Я». Чим лівіше знаходиться кружок з «я», тим вища самооцінка особистості школяра.

Методика вивчення самооцінки «Три оцінки» (за А. І. Линкіною)

Для вивчення самооцінки молодшого школяра можна використовувати методику А. І. Линкіної «Три оцінки». Згідно із цією методикою учням пропонується виконати будь-яке навчальне завдання у письмовій формі. Вчитель оцінює роботу трьома оцінками: адекватною, завищеною, заниженою. Перед тим як роздати зошити, учням говорять: «Три вчительки з різних шкіл перевірили ваші роботи. У них склалися різні думки про виконане завдання, і тому вони поставили різні оцінки. Обведи оцінку, з якою ти згоден». Потім в індивідуальній бесіді з учнями

необхідно одержати відповіді на наступні питання:

1. Яким учнем ти себе вважаєш у навчальній роботі:
- сильним; - середнім; - слабким?
2. Яким оцінкам ти радієш, які засмучують тебе?
3. Твоя робота заслуговує оцінки «3», а вчитель поставив оцінку «5». Зрадієш ти цьому, чи це тебе засмутить?

Рівень самооцінки школярів визначається на основі одержаних даних за такими показниками:

- збігається чи не збігається самооцінка з адекватною оцінкою вчителя;

- характер аргументації самооцінки:

а) аргументація спрямована на якість виконаної роботи;

б) будь-яка інша аргументація;

в) стійкість або нестійкість самооцінки, за якою визначають ступінь збігу характеру поставленої учнем самому собі оцінки й відповідей на запропоновані запитання.

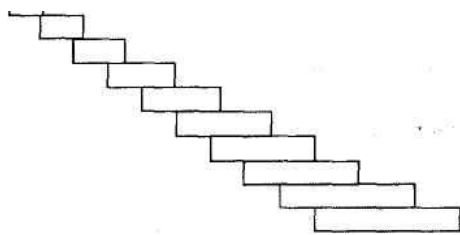
Методика визначення самооцінки молодшого школяра («Сходишки»)

Обладнання: карточка з малюнком «Сходишки».

Методика проведення. Дитині надається інструкція: «Ось перед тобою малюнки зі сходами. На кожному малюнку 10 сходинок. Під сходинками написана та характеристика, яка на них вимірюється. Ти бачиш тут написи «Здоров'я», «Розум», «Товариськість», «Успішність у навчанні» тощо. Треба позначити олівцем, на яких сходинках різних східців ти бачиш себе».

Здоров'я (З)

Розум (Р)



Товариськість (Т) Успішність у навчанні (УН)

Обробка результатів. Результати підлягають кількісній та якісній обробці. 10 сходинок умовно приймається за 100 %. Для кожної дитини малюється профіль самооцінювання. Результати нижчі за 50 % підлягають якісній обробці. Тут пропонуються індивідуальні бесіди з дитиною, учителем, батьками та психокорекційна робота щодо подолання заниженої самооцінки. Індивідуальні профілі кожної дитини можна звести в колективний профіль класу.

Карта вихованості молодшого школяра

(прізвище, ім'я, по батькові учня) (школа, клас, початок навчання в школі)

(прізвище, ім'я, по батькові батьків, професія батьків)

(прізвище, ім'я, по батькові батьків, професія батьків)

1. Рівень навчання (високий, середній, низький).
2. Працездатність (висока, середня, низька).
3. Життєвий досвід (практичний, непрактичний, непристосований до самостійного життя і т. д.)

РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ ПРОВІДНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ

Колективізм і гуманізм	Любов до праці	Чесність	Самостійність та організованість	Цікавість	Емоційність
1. Вміння узгоджувати особисті та суспільні інтереси	1. Старанність	1. Відвертість	1. Організованість	1. Спостережливість	1. Життєрадісність
2. Турботливість.	2. Бережливість	2. Вміння виконувати обіцянку	2. Ретельність	2. Застосування знань на практиці	2. Доброзичливість
3. Уважність	3. Щедрість	3. Довірливість	3. Ініціативність	3. Стійкий інтерес до навчання	3. Не втрачає духу при невдачах
4. Дружелюбність	4. Допомога старшим і товаришам	4. Сумлінність при виконанні обов'язків	4. Навички самоконтролю та самооцінки	4. Вдумливість	4. Сором'язливість
5. Поступливість	5. Вміння обслуговувати себе	5. Відраза до поганого	5. Утримання себе від нерозумної поведінки	5. Стійка працездатність на уроці	5. Сприйнятливність
6. Вміння спілкуватися	6. Охайність		6. Вміння підкорятися і керувати		6. Співчуття
7. Скромність					
8. Чуйність					

Ігри за партами

Гіперактивні діти ледве витримують заняття в дитячому садку, а тим більше – шкільний урок, тому для них необхідно проводити фізкульт-хвилинки, які можна виконувати як стоячи, так і сидячи за партами, на розсуд педагога.

З цією метою доцільно використовувати «пальчикові ігри», що наводяться в книзі М. Рузиної «Країна пальчикових ігор», а також в інших виданнях. Практика показує, що діти старшого дошкільного і молодшого шкільного віку із задоволенням грають у такі ігри, як «Сходинки в небо», «Лялькове віяло», «Гонки».

Педагог може почати ігри з повідомлення про те, що зараз пальчики дітей почнуть «перетворюватися» то на казкових персонажів, то на кумедних тваринок, то в екзотичних тварин. Потім варто запропонувати кілька ігор, подібних до приведених нижче.

Багатоніжки

Перед початком гри руки знаходяться на краю парти. За сигналом вчителя багатоніжки починають рухатися до протилежного краю парти чи в будь-якому іншому, заданому учителем напрямі. У русі беруть участь усі п'ять пальців.

Двоніжки

Гра проводиться аналогічно до попередньої, але в «гонках» беруть участь тільки два пальці: вказівний і середній. Інші притиснуті до долоні. Можна влаштовувати гонки між «двоніжками» лівої і правої руки, між «двоніжками» сусідів по парті.

Слони

Середній палець правої чи лівої руки перетворюється в «хобот», інші – в «ноги слона». Слону забороняється підстрибувати і торкатися хоботом землі. Коли він йде повинен спиратися на всі чотири ноги. Можливі також гонки слонів.

Щоб гра не перетворилася в постійну розвагу учнів і не заважала проведенню інших занять, перед її початком учитель повинен чітко сформулювати правила: починати і закінчувати гру тільки за певним сигналом. Одним із сигналів може стати картка з гри «Кричалки – шепотілки – мовчалки».

Морські хвилі

Навчити дітей переключати увагу з одного виду діяльності на інший, сприяти зниженню м'язової напруги.

За сигналом педагога «Штиль» усі діти в класі «завмирають». За сигналом «Хвилі» діти по черзі встають за своїми партами. Спочатку встають учні, що сидять за першими партами. Через 2-3 секунди піднімаються ті, хто сидить за другими партами і т.д. Як тільки черга

доходить до мешканців останніх парт, вони встають і усі разом плескають у долоні, після чого діти, що встали першими (за першими партами), сідають і т.д. За сигналом вчителя «Шторм» характер дій і послідовність їхнього виконання повторюється, з тією лише різницею, що діти не чекають 2-3 секунди, а встають один за одним відразу. Закінчити гру треба командою «Штиль».

Ловимо комарів

Зняти м'язову напругу з кистей рук, дати можливість гіперактивним дітям рухатися у вільному ритмі і темпі.

Скажіть дітям: «Давайте уявимо, що прийшло літо, я відкрила квартиру і до нас у клас (групу) налетіло багато комарів. По команді «Почали!» ви будете ловити комарів. От так!» Педагог у повільному чи середньому темпі робить хаотичні рухи в повітрі, стискаючи і розтискаючи при цьому кулаки. То по черзі, то одночасно. Кожна дитина буде «ловити комарів» у своєму темпі й у своєму ритмі, не зачіпаючи тих, хто сидить поруч. «По команді «Стій!» ви сідаєте от так, – педагог показує, як треба сісти, – на свій розсуд. – Готові? «Почали!»... «Стій!» Добре потрудилися. Утомилися. Опустіть розслаблені руки донизу, струсніть кілька разів долонями. Нехай руки відпочивають. А тепер – знову за роботу!»

Рухливі ігри та вправи

Знайди відмінність

Мета: розвиток уміння зосереджувати увагу на деталях.

Дитина малює будь-яку нескладну картинку (котик, будиночок тощо) і передає її дорослому, а сама відвертається. Дорослий домальовує кілька деталей і повертає картинку. Дитина повинна помітити, що змінилося в малюнку. Потім дорослий і дитина можуть помінятися ролями.

Гру можна проводити і з групою дітей. У цьому випадку діти по черзі малюють на дошці який-небудь малюнок і відвертаються (при цьому можливість руху не обмежується). Дорослий домальовує кілька деталей. Діти, поглянувши на малюнок, повинні сказати, які зміни відбулися.

Ласкаві лапки

Мета: зняття напруги, м'язових затисків, зниження агресивності, розвиток почуттєвого сприйняття, гармонізація відносин між дитиною і дорослим.

Дорослий підбирає шість-сім дрібних предметів різної фактури: шматочок хутра, пензлик, скляний флакон, намисто, вату і т.д. Усе це викладається на стіл. Дитині пропонується оголити руку по лікоть; вихователь пояснює, що по руці буде ходити «тваринка» і торкатися ласкавими лапками. Треба з закритими очима вгадати, яка «тваринка» доторкнулася до руки, – відгадати предмет. Дотики повинні бути такими, що погладжують, приємними.

Варіант гри: «тваринка» буде доторкатися до щоки, коліна, долоні. Можна помінятися з дитиною місцями.

Кричалки – шепотілки – мовчалки

Мета: розвиток спостережливості, уміння діяти за правилом, вольової регуляції.

З різнобарвного картону треба зробити три силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це сигнали. Коли дорослий піднімає червону долоню – «кричалку», можна бігати, кричати, сильно шуміти; жовта долоня – «шепотілка» – можна тихо пересуватися і шепотітися, за сигналом «мовчалка» – синя долоня – діти повинні завмерти на місці чи лягти на підлогу і не ворухитися. Закінчувати гру бажано «мовчалками».

Гамір

Мета: розвиток концентрації уваги.

Один з учасників (за бажанням) стає тим, що водить, і виходить за двері. Група вибирає яку-небудь фразу чи рядок з відомої усім пісні, що розподіляють так: кожному учаснику по одному слову. Потім входить той, що водить, і гравці всі одночасно, хором, починають

голосно повторювати кожний своє слово. Той, що водить, повинен здогадатися, що це за пісня, зібравши її по слівцю.

Бажано, щоб до того, як увійде той, що водить, кожна дитина повторила вголос слово, яке їй дісталось.

Мінялки

Мета: розвиток комунікативних навичок, активізація дітей.

Гра проводиться в колі, учасники вибирають того, що водить. Він встає і виносить свій стілець за коло, у такий спосіб виходить, що стільців на один менше, ніж гравців. Далі ведучий говорить: «Міняються місцями ті, в кого... (світле волосся, годинник тощо). Після цього ті, що мають названу ознаку, повинні швидко встати і помінятися місцями, у той же час той, що водить, намагається зайняти вільне місце. Учасник гри, що залишився без стільця, стає тим, що водить.

Розмова з руками

Мета: навчити дітей контролювати свої дії.

Якщо дитина посварилася, щось зламала чи заподіяла кому-небудь біль, можна запропонувати їй таку гру: обвести на аркуші паперу власну долоню. Потім запропонувати їй «оживити» долоньки – намалювати їм вічка, ротик, розфарбувати кольоровими олівцями пальчики. Після цього можна почати бесіду з руками. Запитайте: «Хто ви, як вас кличуть?», «Що ви любите робити?», «Чого не любите?», «Які ви?». Якщо дитина не підключається до розмови, проговоріть діалог самі. При цьому важливо підкреслити, що руки гарні, вони багато чого вміють робити (перелічити, що саме), але іноді не слухаються свого хазяїна. Закінчити гру потрібно «висновком-договором» між руками та їхнім хазяїном. Нехай руки пообіцяють, що протягом двох-трьох днів (сьогоднішнього вечора, а у випадку роботи з гіперактивними дітьми – більш короткого проміжку часу) вони намагатимуться робити тільки гарні справи: майструвати, вітатися, грати і не будуть нікого кривдити.

Якщо дитина погодиться на такі умови, то через заздалегідь умовлений проміжок часу необхідно знову пограти в цю гру й укласти договір на більш тривалий термін, похваливши слухняні руки і їхнього хазяїна.

Говори!

Мета: розвиток уміння контролювати імпульсивні дії.

Скажіть дітям: «Хлопці, я буду задавати вам прості і складні питання. Але відповідати на них можна буде тільки тоді, коли я дам команду: «Говори!» Давайте потренуємося. «Яка зараз пора року?» (Педагог робить паузу) «Говори!»; «Якого кольору у групі (у класі) стеля?»... «Говори!»; «Який сьогодні день тижня?»... «Говори!»; «Скільки буде два плюс три?» і под.»

Гра може проводитися як індивідуально, так і з групою дітей.

Броунівський рух

Мета: розвиток уміння розподіляти увагу.

Усі діти встають у коло. Ведучий один за іншим вкочує в центр кола тенісні м'ячики. Дітям повідомляються правила гри: м'ячі не повинні зупинятися і викочуватися за межі кола, їх можна штовхати ногою чи рукою. Якщо учасники успішно виконують правила гри, той, що водить, вкочує додаткову кількість м'ячів. Зміст гри – установити командний рекорд з кількості м'ячів у колі.

Година тиші і година «можна»

Мета: Дати можливість дитині скинути накопичену енергію, а дорослому – навчитися керувати її поведінкою.

Домовтеся з дітьми, що, коли вони утомляться чи займуться важливою справою, у групі буде наставати година тиші. Діти повинні поводитися тихо, спокійно грати, малювати. Але нагородою за це іноді в них буде година «можна», коли їм дозволяється стрибати, кричати, бігати тощо.

«Годинник» можна чергувати протягом одного дня, а можна влаштувати «години» у різні дні, головне – щоб вони стали звичними у вашій групі чи класі. Краще заздалегідь домовитися про те, які конкретні дії дозволені, а які заборонені.

За допомогою цієї гри можна уникнути нескінченного потоку зауважень, що дорослий адресує гіперактивній дитині (а та їх «не чує»).

Передай м'яч

Мета: зняти зайву рухову активність.

Сидячи на стільцях чи стоячи в колі, гравці намагаються якнайшвидше передати м'яч, не упустивши його, сусідові. Можна в максимально швидкому темпі кидати м'яч один одному чи передавати його, повернувшись спиною в коло і заклавши руки за спину. Ускладнити вправу можна, попросивши дітей грати із заплющеними очима або використовуючи в грі одночасно кілька м'ячів.

Сіамські близнюки

Мета: навчити дітей гнучкості в спілкуванні один з одним, сприяти виникненню довіри між ними.

Умови гри. «Розбийтеся на пари, станьте пліч-о-пліч, обійміть один одного рукою за пояс, праву ногу поставте поруч з лівою ногою партнера. Тепер ви зрослися, як сіамські близнюки: дві голови, три ноги, один тулуб і дві руки. Спробуйте походити по приміщенню, щось зробити, лягти, встати, помалювати, пострибати, поплескати в долоні тощо».

Щоб «третья» нога діяла «дружно», її можна скріпити мотузкою або гумкою. Крім того, «близнюки» можуть «зростися» не тільки ногами, а й спинками, головами тощо.

Роззяви

Мета: розвиток довільної уваги, швидкості реакції, навчання

умінню керувати своїм тілом і виконувати інструкції.

Усі гравці йдуть по колу, тримаючись за руки. За сигналом ведучого (це може бути звук дзвіночка, брязкальця, удар в долоні, руками чи яке-небудь слово) діти зупиняються, плескають чотири рази в долоні, повертаються і йдуть в іншу сторону. Хто не встиг – вибуває з гри.

Гру можна проводити під музику чи під групову пісню. У такому випадку діти повинні плескати в долоні, почувши певне слово пісні (обумовлене заздалегідь).

Ковпак мій трикутний

Мета: навчити концентрувати увагу, сприяти усвідомленню дитиною свого тіла, навчити керувати рухами і контролювати свою поведінку.

Гравці сидять у колі. Усі по черзі, починаючи з ведучого, вимовляють по одному слову з фрази: «Ковпак мій трикутний, мій трикутний ковпак. А якщо не трикутний, то це не мій ковпак». Після цього фразу повторюється знову, але діти, яким випаде говорити слово «ковпак» заміняють його жестом (наприклад, два легких удари долонькою по своїй голові). Наступного разу вже заміняються два слова: слово «ковпак» і слово «мій» (показати рукою на себе). У кожному наступному колі гравці вимовляють на одне слово менше, а «показують» на одне більше. У завершальному повторі діти зображують тільки жестами всю фразу.

Якщо така довга фраза є важкою для відтворення, її можна скоротити.

Король сказав...

Мета: переключення уваги з одного виду діяльності на інший, подолання рухових автоматизмів.

Всі учасники гри разом із ведучим стають у коло. Ведучий говорить, що він буде показувати різні рухи (фізкультурні, танцювальні, жартівливі), а гравці повинні їх повторювати тільки в тому випадку, якщо він додасть слова «Король сказав».

Хто помилиться, виходить на середину кола і виконує яке-небудь завдання учасників гри, наприклад, посміхнутися, пострибати на одній нозі тощо.

Замість слів «Король сказав» можна додавати й інші, наприклад, «Будь ласка» чи «Командир наказав».

Заборонений рух

Мета: гра з чіткими правилами організує, дисциплінує дітей, згуртовує, розвиває швидкість реакції і викликає здоровий емоційний підйом.

Діти стоять обличчям до ведучого. Під музику з початком кожного такту вони повторюють рухи, що показує ведучий. Потім вибирається один рух, який не можна буде виконувати. Той, хто повторить заборонений рух, виходить із гри. Замість показу руху можна називати вголос цифри. Учасники гри повторюють хором усі цифри, крім однієї,

забороненої, наприклад, цифри «п'ять». Коли діти її почують, вони повинні будуть плескати в долоні (чи покружляти на місці).

Слухай оплески

Мета: тренування уваги і контроль рухової активності.

Усі йдуть по колу чи пересуваються по кімнаті у довільному напрямі. Коли ведучий плескає в долоні один раз, діти повинні зупинитися і прийняти позу «лелеки» (стояти на одній нозі, руки в сторони) чи яку-небудь іншу позу. Якщо ведучий плескає два рази, гравці повинні прийняти позу «жаби» (присісти, п'яти разом, носки і коліна в сторони, руки між ступнями ніг на підлозі). На три оплески ходіння відновлюється.

Завмри

Мета: розвиток уваги і пам'яті.

Діти стрибають у такт музиці (ноги в сторони – разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою і по стегнах). Раптово музика обривається. Гравці повинні завмерти в позі, на яку прийшла зупинка музики. Якщо комусь з учасників це не вдалося, він вибуває з гри. Знову звучить музика: ті, що залишилися, продовжують виконувати рух. Грають доти, доки в колі не залишиться лише один гравець.

Давайте привітаємося

Мета: зняття м'язової напруги, переключення уваги.

Діти за сигналом ведучого починають хаотично рухатись по кімнаті і вітатися з усіма, хто зустрічається на їхньому шляху (а можливо, що хто-небудь з дітей буде спеціально прагнути привітатися саме з тим, хто звичайно не звертає на нього уваги).

Вітатися треба певним чином:

- 1) один раз плеснули в долоні – вітаємося за руку;
- 2) двічі плеснули в долоні – вітаємося плечиками;
- 3) тричі плеснули в долоні – вітаємося спинками.

Розмаїтість тактильних відчуттів, що супроводжують проведення цієї гри, дасть гіперактивній дитині можливість відчути своє тіло, зняти м'язову напругу. Зміна партнерів по грі допоможе позбутися почуття відчуженості. Для повноти тактильних відчуттів бажано ввести заборону на розмови під час цієї гри.

Весела гра з дзвіночком

Мета: розвиток слухового сприйняття.

Усі сідають у коло, за бажанням групи обирається той, що водить. Якщо бажаних водити немає, то роль віддають тренеру. Тому, що водить, зав'язують очі, а дзвіночок передають по колу. Завдання того, що водить, – піймати людину з дзвіночком. Перекидати дзвіночок один одному не можна.

Дзеркало

Мета: розвиток наслідування та формоутворювальних рухів.

Хід гри. Вибирається ведучий, інші діти – дзеркала. Ведучий дивиться у дзеркала, і вони відображають (повторюють) усі його рухи. Вчитель стежить за правильністю відображення.

Вправи для рук за столом

Мета: тренування м'язів пальців, зняття рухового спазму, рухове розгальмування.

«*Піраміда*». Стиснувши руки в кулаки, діти натискають правим кулаком лівий – «будують піраміду», піднімаючи її все вище і вище. Кулачки ставлять один на один із силою.

«*Розігни*». Лікті зігнутих рук стоять на столі. Права рука намагається дістати праве плече, ліва її утримує, перешкоджає. Такий самий рух виконує і ліва рука.

«*Поверни голову*». Руки зігнуті в ліктях перед підборіддям. Права рука тримає підборіддя і не дає повернути голову праворуч, потім ліва рука перешкоджає повернути голову ліворуч.

«*Розірви руки*». Руки зчеплені в замок перед грудьми. Правою рукою намагайтеся відвести ліву руку, а лівою – праву.

«*Армреслінг*». Діти сидять один навпроти одного, поставивши зігнутий лікоть однієї руки на стіл. Пальці рук двоє дітей з'єднують у замок і намагаються покласти руку суперника.

Чотири стихії

Мета: розвиток уваги, пов'язаної з координацією слухового апарату та рухового аналізатору.

Хід гри. Гравці сидять у колі. Ведучий домовляється з ними про те, що коли він скаже слово «земля», всі мають опустити руки донизу, якщо слово «вода» – витягнути руки вперед, слово «повітря» – підняти вгору, на слові «вогонь» – обертати руками в ліктьових суглобах. Хто помилиться – програв.

Завдання на розвиток творчих здібностей

7.1. Завдання з образотворчого мистецтва

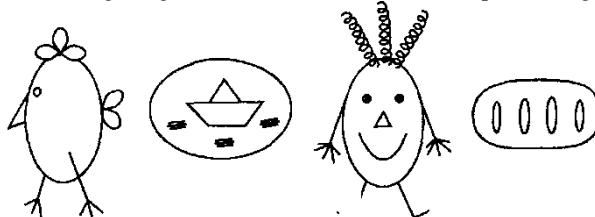
Чарівна палітра

Мета: вміти співвідносити відчуття з просторовим розміщенням предметів.

Дітям пропонується зобразити фарбами на папері: як світліє небо на світанку, як заходить сонце, як жовтіє восени листя, яке буває небо перед грозою.

Чарівне яйце

Мета: розвивати уяву, співвідносити образ із формою предмета.



Заняття-ігри «Домалюй предмет»

Мета: формування зображувальних рухів, впевненості руки, розвиток творчої уяви.

1. Малювання спіральних ліній.



бджілка метелик

змія

дим із димаря

2. Домальовування крапок до образу. Вчитель малює крапки, які служать учневі зоровим орієнтиром. Обводячи їх, він отримує образ.



полуничка



жук

3. Малювання овалів, кіл та їх поєднань. Педагог малює фігуру, а дитина домальовує образ.



сонце



рибка



курчатко



пінгвін



будиночок



телевізор



вагончики

7.2. Завдання зі словесної творчості

Гра Інтерв'ю

Мета: розвивати змістове значення мови, уміння співвідносити слова з метою дій.

Діти придумують запитання для своїх товаришів: Як тебе звати? Скільки тобі років? В якому класі вчишся? Що тобі подобається в школі? Який у тебе улюблений колір? Твої улюблені ігри?

Ігри зі словами

Мета: розвивати темпоритм слова, просторове відчуття, динамічну інтуїцію.

а) Анаграми – перестановки букв у словах. мир – Рим, ріка – Кіра, оса – сова;

б) Сходинки. Ми

мак

миша

метро

молоко

в) Перша буква. Діти називають слова на задану букву.

г) Доповни речення.

Педагог називає перше слово, діти по черзі продовжують речення:

Я іду...

Я іду в село...

Я іду в село сьогодні...

Я іду в село сьогодні вранці...

Я іду в село сьогодні вранці з мамою...

Я іду в село сьогодні вранці з мамою і татом.

Словничок настроїв

Діти складають словничок епітетів до слова «настрій»: *святковий, урочистий, радісний, веселий, жартівливий, смішний, світлий, прекрасний, казковий, бадьорий, піднесений, сонний, лінивий, неспокійний, тривожний, сумний, похмурий, сердитий, насмішуватий.*

Написання творів

Мета: вміння висловлювати почуття, думки.

Дітям пропонується написати на окремих аркушах коротенькі твори на теми:

«Яке слово мене найбільше радує?»

«На кого б я перетворився і чому?»

«Якби я був чарівником, то що б зробив?»

«Якби я був президентом, то ...»

«Якою буває добра душа?»

«Цікава людина, яка вона?»

«Про що розповів мені сон?»

Написання оповідань на теми:

«Чому дорослі не граються іграшками?»

«Чи може плакати земля?»

«Що таке лінощі і як від них вилікуватися?»

«Що таке краса?»

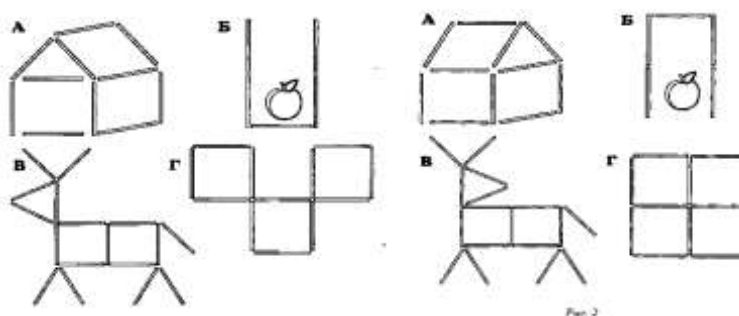
«Що викликає усмішку?»

Дидактичні ігри

Головоломка з паличками

Це гра для розвитку у дитини здатності подумки перегруповувати елементи об'єкта і подумки планувати свої дії.

Візьміть кілька паличок або сірників і складіть з них схематичне зображення якого-небудь предмета. Після цього запропонуйте малюкові подумки перекласти один або кілька сірників гак, щоб перетворити це зображення на інше або якимось його змінити. На рисунку показані декілька таких завдань.



Умови завдань такі:

(А) перекласти один сірник так, щоб «повернути» будиночок в інший бік;

(Б) перекласти один сірник так, щоб вишенька «випала» зі склянки;

(В) перекласти два сірники так, щоб олень озирнувся;

(Г) перекласти **три** сірники так, щоб із трьох квадратів утворити чотири.

За правилами гри реально перекладати сірники не можна. Усі дії потрібно робити подумки. Проте, якщо дитина не може виконати це завдання, нехай спробує зробити його практично, реально перекладаючи сірники. Одночасно слід всіляко подбати про те, щоб малюк навчився здійснювати перетворення предмета подумки. Тільки така форма гри сприятиме формуванню вміння планувати і перевіряти свої дії, не вдаючись до практичних спроб.

Ускладнити головоломку можна збільшивши кількість сірників, які необхідно перекласти, щоб отримати інший предмет.

Відповіді до завдань показані на мал. 2.

Зашифруй казку

Гра на розвиток уміння створювати найпростішу графічну план-схему логічно зв'язаного тексту.

Приготуйте для гри невеликі казки або оповідання, які складаються з 5-7 основних епізодів (краще, якщо ви придумаете їх самі). Розкажіть дитині, наприклад, історію про те, як одного разу черепаха вирішила поласувати бананами. Вона підповзла до пальми,

але банани дістати не могла. Спробувала розхитати пальму – не вдалося. Спробувала вилізти на неї – сили не вистачило. І коли вона вже була у відчаї, з'явилася жирафа. Завдяки своєму зростові жирафа легко зірвала кілька бананів і дала черепасі.

Після цього попросіть малюка переказати текст. Зробити це йому буде непросто. Тому після переказування скажіть дитині, що навчите її записувати казки, щоб потім їх легше було відтворювати, а для запису будете використовувати не букви, яких малюк може ще не знати, а картинки.

Тепер візьміть аркуш паперу та олівець і намалюйте зліва вгорі квадратну рамку. Разом з дитиною пригадайте, з чого починається оповідання (наприклад, черепаха підповзла до пальми, щоб поласувати бананами). В квадратику намалюйте схематичні зображення черепахи й пальми і скажіть дитині, що так можна записати початок оповідання. Потім поряд з першим квадратом справа намалюйте другий квадрат, а між ними – стрілку. У другому квадраті потрібно зобразити те, що було далі. Разом з малюком визначте наступний епізод і намалюйте його з допомогою умовних позначок. Таким чином слід зобразити і решту епізодів оповідання. В результаті може вийти набір картинок, показаний на рисунку А.

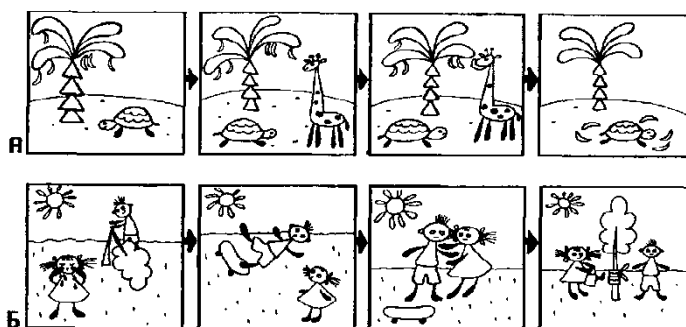


Рис. 9

Після того як схема оповідання створена, запропонуйте дитині, використовуючи її, переказати текст ще раз. Тепер малюк виконає це завдання краще.

Так само зробіть і з іншими казками або оповіданнями (ще один приклад показаний на мал. Б). Як тільки дитина навчиться легко «читати» різні умовні позначки, які використовуються в план-схемах, перед нею можна буде поставити складніше завдання – робити записи з допомогою картинок самостійно.

Основні труднощі, пов'язані із цією грою, полягають в оволодінні різноманітними умовними позначками, які можна застосовувати, створюючи план-схему, а також навчаючи виділяти епізоди казки і відображати їх у потрібній послідовності.

Що стосується умовних позначок, то тут важливо не лише дати дитині готові зразки, які вона у майбутньому могла б застосовувати, а й стимулювати її до того, щоб вона створювала їх самостійно. Крім того,

корисно поступово переходити від використання конкретних фігурок до абстрактних (від схематичних зображень тварин, людей, будиночків, дерев до геометричних фігурок різного кольору і розміру).

Для того щоб навчити дитину правильно виділяти епізоди казки, частіше разом з нею аналізуйте прочитане, звертаючи увагу на ті місця, де відбуваються головні події. Крім того, в кінці будь-якої казки намагайтеся одним-двома реченнями сформулювати її основну ідею.

Складність цієї гри залежить в основному від складності сюжету казки або оповідання, від кількості епізодів, з яких вони складаються і які необхідно відобразити у план-схемі, щоб не спотворити послідовність розвитку подій.

Гра переставлянням

Ця гра сприяє розвитку здатності планувати свої дії подумки. Для неї необхідно приготувати завдання, аналогічні до тих, що зображені на рисунку.

Починати краще з найпростіших завдань, які складаються з двох карток по чотири поля. На кожному з трьох полів знаходяться геометричні фігури. Одне поле пусте. Фігури на обох картках однакові, але місце їх розташування різне (див. мал.).

Перед початком гри запропонуйте малюкові уважно роздивитися фігури на обох картках і сказати, чим верхня картка відрізняється від нижньої. І лише після цього повідомте завдання гри. А воно таке. Необхідно за допомогою певної кількості переставлянь (ходів) розмістити фігури верхньої картки на ті ж місця, які вони займають на нижній. При цьому одним ходом можна переставляти лише яку-небудь одну фігуру і тільки на вільне поле. Кількість ходів вкажіть справа від пари карток.

Наприклад, щоб виконати завдання у першій грі (мал. I), потрібно переставити на верхній картці зірочку з поля 1 на поле 3 (коротко цю відповідь можна записати так: 1-3).

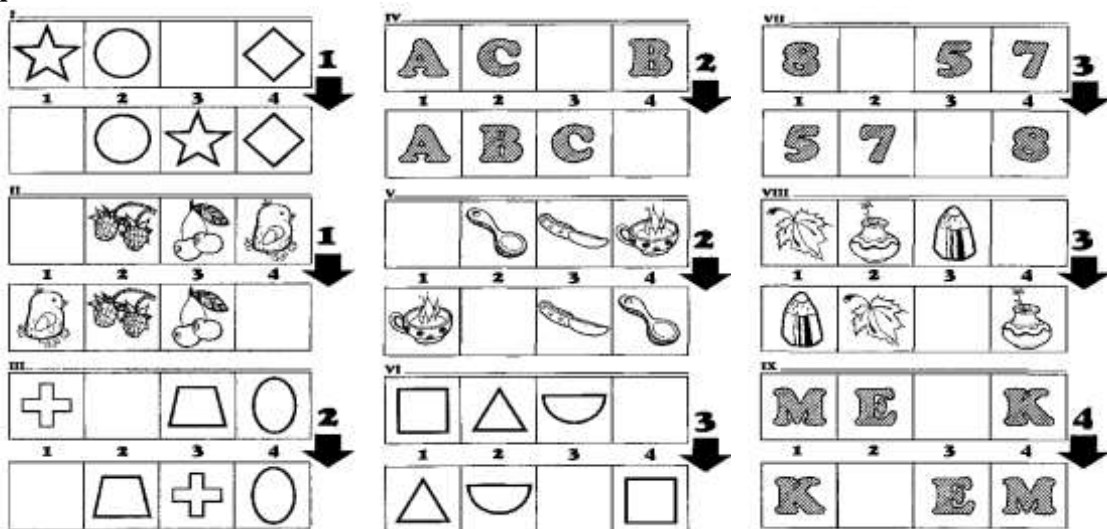


Рис. 11 (початок)

Рис. 11 (продовження)

Рис. 11 (закінчення)

Як відгадати загадку?

Всі діти дуже люблять відгадувати загадки. Це заняття, особливо коли воно проводиться в умовах змагання і приводить до успішного результату, викликає багато позитивних емоцій. Загадки розвивають у дітей уміння виділяти суттєві ознаки предмета чи явища, доводити правильність свого рішення, а також тренують репродуктивну уяву (зокрема, здатність створювати образ предмета за його словесним описом). Проте, щоб процес відгадування загадки мав розвивальний ефект, необхідно сформулювати у дитини певні вміння. Які саме?

Спершу потрібно навчити дитину виділяти вказані у загадці ознаки невідомого об'єкта і порівнювати ці ознаки між собою. Саме під час такого порівняння найчастіше і з'являється відгадка. Невміння виконувати ці дії ускладнює пошук правильної відповіді. Якщо дитина будує свою відгадку, спираючись лише на якусь одну ознаку, а інші ознаки ігнорує або враховує всі ознаки, крім однієї, але дуже важливої, загадка залишається нерозгаданою. Буває й так, що дитина свідомо відкидає одну з названих в загадці ознак, якщо вона перешкоджає передбачуваній відгадці, чи замінює її своєю, яка відповідає відгадці, що видається правильною.

Дитина повинна навчитися виділяти всі ознаки, названі в загадці. Поки загадка не розгадана, не можна сказати, яка з наведених ознак є найважливішою. Це можна зрозуміти лише після того, як загадка відгадана на основі зіставлення вказаних ознак. Ось чому під час відгадування слід мати на увазі, що всі ознаки необхідні і однаково важливі.

Якщо дитині не вдається знайти правильну відповідь, не поспішайте підказувати їй. Навіть тоді, коли малюк просить вас про це. Не забувайте, що головне – не в швидкому темпі відгадування, а в тому, щоб була знайдена правильна відповідь як результат правильного умовиводу. Швидкі підказки позбавляють дитину можливості думати. Вона звикає до готових відповідей і поступово втрачає інтерес до загадок взагалі. Краще підводити до відповіді поступово. Наприклад, прочитайте загадку ще раз і попросіть малюка назвати, що саме потрібно шукати, які ознаки відгадуваного об'єкта вже вказані у загадці. Нехай він сам спробує назвати всі ці ознаки. Після цього поміркуйте разом з дитиною про те, який об'єкт може мати такі ознаки. Одночасно зверніть увагу, що для об'єкта, який слід відшукати, всі ці ознаки є важливими. Розглянемо, для прикладу, таку загадку про голку:

Маленька однуха бабуся
По полотну стрибає,
Довгу нитку з вуха за собою
Повсюди тягає,
Весь світ одягає.

Об'єкт, який потрібно знайти, тут схожий на особу з одним вухом («одновуху бабусю»), яка звичайно пов'язана з «полотном», тягне за собою «нитку» і причетна до виготовлення одягу.

Коли відповідь знайдена, навчіть дитину доводити правильність

свого рішення. Нехай вона назве відгадку і наведе декілька міркувань, які її підтверджують (наприклад: голка – це предмет з одним вушком, в яке вдягається нитка; голка призначена для того, щоб зшивати тканину чи вишивати на полотні). Попросіть також назвати ще одну-дві ознаки, властиві цьому об'єкту, але в загадці не присутні. Порівняйте ці ознаки із вказаними і визначте, які з них є важливими (суттєвими), а які менш важливими (можливо, навіть несуттєвими).

Відгадування загадок – це вправляння в логічному мисленні, вмінні розмірковувати і доводити свої міркування; це розвиток здатності аналізувати та узагальнювати; це формування вміння самостійно робити висновки і умовиводи. Складність загадки визначається передусім тим, наскільки знайомим для дитини є відгадуваний об'єкт і його ознаки.

Наприкінці наведемо декілька загадок, які ви можете запропонувати дитині для відгадування:

Пара довгих вушок, Сіренький кожушок. Скорий побігайчик, А зветься ... [зайчик]. Поночі літає, Удень засинає. Кругла голова, Зветься... [сова].	Він нитку сотає, А на клубок не мотає. Тче тканину, Та не шиє свитину [павук].
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------

- **Тьох-тьох-тьох, Тіву-тів.**

Лине радісно з гаїв.
То співаночка чия ?
Голосного... [солов'я].

Має спину, та не лежить.
Хоч і на чотирьох ногах,
Але нікуди не ходить.
Сам завжди стоїть,
І всім сісти велить.
[стілець].

Не кінь, а біжить,
Не ліс, а шумить,
На зиму ховається,
Весною з'являється,
Влітку всіх звеселяє,
На осінь спати лягає [річка].

Придумай сам

У цій грі малюк вчиться виконувати дії за аналогією і виділяти суттєві ознаки предмета. Крім того, гра сприяє розвитку репродуктивної уяви. Для гри потрібна добірка незакінчених тверджень, наприклад, таких:

1. Олівець – грифель, кулькова ручка -... (стрижень).
2. Будинок – цегла, склянка -... (скло).
3. Шайба – ключка, воланчик -... (ракетка).
4. Ковзани – лід, лижі -... (сніг).
5. Сукня – тканина, цвях -... (метал).
6. Голка – тканина, фломастер -... (папір).
7. Вівця – свійська тварина, вовк -... (дика).

8. Орел – птах, щука -... (*риба*).
9. Ніж – гострий, палиця -... (*тупа*).
10. Світло – очі, тепло -... (*шкіра*).

Зміст гри такий. Ви вимовляєте одне з перерахованих тверджень, а дитина повинна його закінчити одним словом. Щоб виконати це завдання, малюкові необхідно визначити, що лежить в основі змістового зв'язку між предметами першої пари, а потім підібрати до першого предмета другої пари такий предмет, щоб між ними був такий самий змістовий зв'язок, як і між предметами першої пари. Наприклад, у твердженні «олівець – грифель, кулькова ручка – ...» перша пара предметів має змістовий зв'язок на основі відношення «частина-ціле»: грифель є невід'ємною частиною олівця; без нього олівець не може виконувати свою основну функцію – рисувати. Якщо «перенести» цей змістовий зв'язок на другу пару і поставити питання: «Що є невід'ємною частиною кулькової ручки, без чого вона не може виконувати свою основну функцію?», то можна легко знайти правильну відповідь – це стрижень.

Якщо малюкові важко виконати завдання, попросіть його докладно проаналізувати змістовий зв'язок першої пари предметів. Спрямуйте його увагу на аналіз важливих ознак кожного з цих предметів. Визначити тип зв'язку можуть допомогти навідні питання: «З чого зроблений цей предмет?», «Можливо, один предмет є частиною другого?», «Чи можна обидва предмети назвати одним словом?», «Для чого призначений цей предмет?», «Що з його допомогою роблять?». Ще один спосіб, який полегшує визначення відсутнього предмета, – це порівняння першого предмета першої пари з першим предметом другої пари. Під час порівняння цих предметів можуть бути використані такі ж навідні питання.

Все навпаки

Гра для навчання дитини вміння знаходити предмет, явища або слова з протилежними ознаками чи протилежним значенням.

Використовуйте набори слів, до яких відносно легко дібрати слова з протилежним значенням, наприклад: чорний -... (*білий*), лівий -... (*правий*), плакати -... (*сміятися*), нагорі -... (*внизу*), спускатися -... (*підійматися*), близько -... (*далеко*), відкривати -... (*закривати*), нападати -... (*захищатися*), починати -... (*закінчувати*), хороший -... (*поганий*), ніч -... (*день*), тонкий -... (*товстий*).

Ви, як ведучий, називаєте перше слово пари. Дитина повинна дібрати до нього слово, яке має протилежне значення або протилежний зміст. Щоб малюк краще зрозумів умови гри, наведіть йому декілька найпростіших пар, наприклад: маленький – великий, короткий – довгий та ін.

Виконуючи завдання, малюк змушений усі розумові дії

виконувати без опори на якісь реальні предмети. Оперувати лише словами, до того ж такими, які не позначають конкретні предмети, шестирічній дитині ще досить важко. Наприклад, слово «яблуко» може викликати образ конкретного яблука, в той час як слово «тонкий» конкретного образу не має. Тонким може бути якийсь предмет, але для цього спершу потрібно вибрати, який це буде предмет, і тільки після цього уявити його собі, звернувши увагу саме на цю властивість. Тому, якщо дитина має труднощі з добором відповідного слова, допоможіть їй – конкретизуйте поняття. Наприклад, уточніть: «є тонка книжечка, а є ... (товста)».

Крім того, дитині може бути важко добирати ті слова, які вона рідше вживає у своєму мовленні. У такому випадку нагадайте їй ці слова і спробуйте частіше використовувати їх у спілкуванні з нею.

Використайте цю гру для розширення активного словника дитини, її уявлень про різноманіття навколишнього світу, наявність у ньому протилежних явищ.

**Форма спостереження за навчальним заняттям:
Нова українська школа**

Дата проведення _____ Клас _____

Кількість учнів у класі / з них присутні ____/____

Кількість дітей з особливими освітніми потребами ____/ з них присутні ____/____

Предмет (курс) _____

Тема навчального заняття _____

*Інст руктаж з питань безпеки життєдіяльності (у разі необхідності): • так; • ні.

1. Під час проведення навчального заняття спостерігався розвиток і формування КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ:

№ з/п	Ключова компетентність	Так	Примітки (навчальна ситуація)
1.	Спілкування державною мовою		
2.	Спілкування іноземними мовами		
3.	Математична грамотність		
4.	Компетентності у галузі природничих наук		
5.	Екологічна компетентність		
6.	Інформаційно-комунікаційна компетентність		
7.	Навчання впродовж життя		
8.	Громадянська компетентність		
9.	Культурна компетентність		
10.	Ініціативність і підприємливість		

2. Робота учнів під час проведення навчального заняття:

Робота учнів	Так	Примітка
• всі учні працювали під час проведення навчального заняття із зацікавленням, співпрацювали між собою;		
• більшість учнів працювала під час проведення навчального заняття;		
• спостерігалась слабка співпраця учнів		
• переважна більшість учнів були пасивними під час проведення заняття;		
• усі учні були пасивні під час проведення заняття, не залучались до роботи.		

3. Оцінювання діяльності учнів під час проведення навчального заняття:

Діяльність учителя	Так	Примітки
1. Оцінює навчальні досягнення учнів, спираючись на розроблені критерії		
2. Оприлюднює критерії оцінювання навчальних досягнень учнів		
3. Надає учням час на обдумування відповіді		
4. Супроводжує відповідь учня уточнюючими запитаннями		
5. Забезпечує зворотний зв'язок щодо якості виконання/виконаного завдання		
6. Спрямовує оцінювання навчальних досягнень на індивідуальний поступ учня		
7. Використовує методики самооцінювання і взаємооцінювання учнів		
8. Відзначає досягнення учнів, підтримує у них бажання навчатися		
9. Добирає домашнє завдання, спрямоване на оволодіння ключовими компетентностями, озвучує критерії його цінювання		

4. Спрямованість навчального заняття на формування суспільних цінностей:

Діяльність вчителя	Так	Примітка
1. Спрямовує зміст навчального матеріалу на виховання в учнів: патріотизму, поваги до державної мови, культури, закону		
2. Реалізує наскрізні змістові лінії		
3. Розвиває в учнів громадянську активність і відповідальність		
4. Розвиває в учнів загальнолюдські цінності (соціальну емпатію, толерантність, інклюзивну культуру тощо)		
5. Розвиває в учнів навички співпраці та культуру командної роботи		

5. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, обладнання, засобів навчання:

№ з/п	Діяльність вчителя	Так	Примітка
1.	Використовує інформаційно-комунікаційні технології, що сприяють оволодінню учнями ключовими компетентностями		
2.	Використовує електронні освітні ресурси		
3.	Використовує медіаресурси з навчальною метою		

4.	Використовує мережу Інтернет для пошуку навчальної інформації, виконання онлайн-завдань тощо		
5.	Використовує обладнання та засоби навчання для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів		

6. Комунікація з учнями:

№з/п	Діяльність вчителя	Так	Примітка
1.	Співпрацює з учнями на засадах партнерства		
2.	Вислуховує та сприймає думки учнів, їх власну точку зору		
3.	Застосовує особистісно орієнтований підхід		
4.	Дотримується принципів академічної доброчесності		

7. Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами (у разі наявності таких):

№з/п	Діяльність вчителя	Так	Примітка
1.	Планує роботу під час проведення навчального заняття із урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами		
2.	Адаптує/модифікує зміст навчального матеріалу до індивідуальних освітніх можливостей учнів з особливими освітніми потребами		
3.	Використовує спеціально розроблені завдання та залучає до спільної роботи учнів з особливими освітніми потребами		
4.	Дотримується відповідності темпу навчального заняття індивідуальним навчальним можливостям учнів з особливими освітніми потребами		
5.	Забезпечує корекційну спрямованість освітнього процесу 6. Конструктивно співпрацює з асистентом вчителя/асистентом дитини		

8. Досягнення **мети**, реалізація завдань та очікуваних результатів навчального заняття, мотивація до навчання:

Напрямок спостереження	Так	Примітка
<ul style="list-style-type: none"> • мета чітко простежується протягом навчального заняття; заняття спрямоване на розвиток ключових компетентностей, набуття життєвого досвіду та/або вміння його застосувати в різних ситуаціях, формулювати завдання, самостійно приймати рішення; учні вмотивовані до навчально-пізнавальної діяльності; 		
<ul style="list-style-type: none"> • мета чітко простежується протягом навчального заняття; заняття спрямоване на розвиток ключових компетентностей, містить прикладне спрямування; учитель мотивує учнів до навчально-пізнавальної діяльності; 		
<ul style="list-style-type: none"> • мета і завдання навчального заняття спрямовані на відтворення знань учнів, заучування матеріалу підручника; учитель не мотивує учнів до оволодіння ключовими компетентностями; 		
<ul style="list-style-type: none"> • мета навчального заняття не простежується, зміст навчального заняття не відповідає навчальній програмі та календарно-тематичному плану учителя. 		

13. Примітки

Поради щодо спостереження за проведенням навчального заняття

Спостереження за проведенням навчального заняття допоможе в оцінюванні якості педагогічної діяльності та управлінських процесів. Даний метод збору інформації незамінний у процесі вивчення системи оцінювання навчальних досягнень учнів, забезпечення компетентнісного підходу у викладанні, побудови взаємовідносин вчителя і учня на засадах педагогіки партнерства, ресурсного забезпечення освітнього процесу та ін. Для того, щоб спостереження за проведенням навчального заняття було інформативним та результативним, необхідна своєрідна уніфікована форма для фіксування результатів спостереження. Заклад освіти при розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти може змінювати запропоновану форму, може розробити власну.

Головне – в структурі форми спостереження обов'язково мають відобразитися такі компоненти, як забезпечення компетентнісного підходу у викладанні, система оцінювання навчальних досягнень, форми роботи з дітьми з особливими освітніми потребами тощо. Важливо звернути увагу, що за умови проведення навчального заняття у вигляді здвоєних уроків спостереження може бути інформативним лише за повним навчальним заняттям, а не одного уроку.

Під час спостереження за проведенням навчального заняття потрібно звернути увагу на такі особливості його проведення та педагогічної діяльності вчителя:

1. Розвиток і формування ключових компетентностей

Розвиток і формування ключових компетентностей є головним завданням навчального заняття. Розвиток ключових компетентностей має відбуватись на кожному занятті. Але, зрозуміло, що під час проведення конкретного навчального заняття вчитель не зможе здійснювати розвиток в учнів оволодіння усіма ключовими компетентностями. Тому відмічаються декілька ключових компетентностей, розвиток яких був помітний під час проведення навчального заняття.

Спілкування державною мовою (Уміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів. Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування)

Спілкування іноземними мовами (Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди через слухання, говоріння, читання і письмо у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів)

<p>Математична компетентність (Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні числові та геометричні методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем)</p>
<p>Компетентності в природничих науках і технологіях (Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати)</p>
<p>Інформаційно-цифрова компетентність (Впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеки. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)</p>
<p>Уміння вчитися впродовж життя (Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя)</p>
<p>Соціальні та громадянські компетентності (Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття)</p>
<p>Ініціативність та підприємливість (Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально поводити себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо)</p>
<p>Загальнокультурна грамотність (Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших)</p>
<p>Екологічна грамотність і здорове життя (Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя)</p>

2. Робота учнів під час проведення навчального заняття

Чи можливо залучити усіх учнів класу до роботи під час проведення навчального заняття?

Можливо, якщо використовуються групова форма роботи, змішане навчання, практичне заняття з індивідуальними завданнями тощо. Але під час проведення уроку з переважанням фронтальної роботи з учнями цього досягнути іноді буває нелегко. Тому в ході

спостереження варто звернути увагу на роботу учнів: наскільки діти залучені до роботи, чи зацікавлені темою заняття, чи співпрацюють між собою. Адже не можна вважати результативним заняття, коли більшість учнів є пасивними.

3. Оцінювання діяльності учнів під час проведення навчального заняття

Будь-яка робота учнів під час проведення навчального заняття має бути оцінена. Необов'язково через виставлення балів. Вчитель має широко застосовувати у своїй роботі словесне оцінювання.

У першу чергу йдеться про використання *формульованого* оцінювання, яке дає змогу оцінити індивідуальний поступ учня, прогрес у оволодінні ключовими компетентностями.

Також варто звернути увагу на те, щоб оцінювання було спрямованим, насамперед, на *роботу учня* і не використовувалось з каральною метою. За необхідності вчителем оприлюднюються критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, які мають бути чіткими і зрозумілими для учнів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів можуть оприлюднюватись різними способами, у тому числі - в усній формі. Вчитель має оцінювати роботу або відповідь учня/учениці, спираючись на розроблені критерії оцінювання. Обов'язково надавати учням час на обдумування відповіді. Відповідь учня супроводжувати питаннями «Чому?» «Яким чином?».

Важливо також надавати учневі *зворотний зв'язок* щодо якості виконання завдання: пояснювати, що виконано правильно, а в чому є недоробки, пропонувати способи поліпшення, а не просто констатувати виконання відміткою або словами «добре - погано».

Використання методик *самооцінювання* і *взаємооцінювання* учнів під час проведення навчального заняття свідчить про високий рівень педагогічної діяльності вчителя.

4. Спрямованість навчального заняття на формування суспільних цінностей

Під час проведення навчального заняття простежується також його виховна складова. По перше, зміст навчального заняття має бути спрямований на формування загальнолюдських цінностей, таких, як повага гідності, прав і свобод людини, визнання цінності демократії, розвиток навичок критичного мислення тощо. Ефективність виховного процесу неможлива без атмосфери довіри, доброзичливості, взаємної підтримки між вчителем і учнями.

Виховна складова навчального заняття має органічно вбудовуватись у зміст заняття. Наскрізні змістові лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в

учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях:

Екологічна безпека і сталий розвиток формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Громадянська відповідальність формування відповідального члена громади й суспільства, який розуміє принципи й механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи. Ця наскрізна лінія освоюється через колективну діяльність – дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти тощо, яка розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Здоров'я і безпека становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище.

Підприємливість і фінансова грамотність забезпечує краще розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); сприятиме розвитку лідерських ініціатив, здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі

5. Використання інформаційно-комунікаційних технологій, обладнання, засобів навчання

Під час спостереження за проведенням навчального заняття звертається увага на доречність використання ІКТ, обладнання і відповідних навчальних засобів.

Головний критерій тут – *мотивація до навчально-пізнавальної діяльності учнів.*

Використання технічних засобів навчання просто заради їх використання призведе до відволікання уваги учнів, витратою часу.

Використання ІКТ необов'язково має обмежуватись виключно інтерактивною дошкою або комп'ютерною презентацією. Це може бути спільний пошук інформації в мережі, використання сайтів для виконання завдань онлайн тощо.

6. Комунікація з учнями

Педагогічна робота учителя має ґрунтуватись на засадах партнерства, особистісно орієнтованому підході. Має прослідковуватись те, як вчитель формулює певну навчальну проблему, як організує спільну з учнями роботу над її розв'язанням. Вчитель не «обмежує» учнів визначеними ним рамки, а заохочує їх до висловлення власної думки, допомагає більш точно сформулювати їхні думки, сприймає відповідь учня, навіть якщо вона не співпадає з його баченням. Під час спостереження за проведенням навчального заняття звертається увага на роботу вчителя щодо навчання учнів критичному мисленню, умінню шукати і використовувати

інформацію. Завдання, які пропонуються для виконання учням, не повинні бути спрямованими на відтворення знань або переказування підручника. Вчитель має вчити учнів вказувати джерела отримання інформації під час запозичення, цитування. Дуже важливим є особистісно орієнтований підхід у роботі з учнями. Це, насамперед, повага особистої гідності кожної дитини, її індивідуальних життєвих цілей, запитів та інтересів. Процес, спрямований на розвиток і саморозвиток учня, становлення його як особистості з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей.

7. Організація роботи з учнями з особливими освітніми потребами

Вчитель має володіти методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, якщо такі є у класі. Під час спостереження звертається увага на те, наскільки вчитель використовує подібні методики, як співпрацює з асистентом вчителя. Простежується, наскільки комфортно дитині з особливими освітніми потребами під час проведення заняття, наскільки дитина залучена до роботи.

8. Досягнення мети, завдань та очікуваних результатів навчального заняття

Під час проведення навчального заняття має простежуватись спрямованість його на досягнення основної мети.

У першу чергу, мета заняття має бути зрозуміла учням, спрямована на оволодіння ними ключовими компетентностями. Поставлену мету вчитель реалізує за допомогою відповідних форм і методів роботи. Мета навчального заняття необов'язково має фіксуватись у поурочному плані або в інших планах. Але вона має бути донесена до учнів, бажано не в імперативній формі. Замість висловів учителя на кшталт «ви маєте досягти таких результатів» краще сказати «ми будемо намагатись досягти результатів, для цього ми спробуємо виконати відповідні завдання».

Подекуди мета проведення навчального заняття може і не формулюватись вчителем на початку, вона стає зрозумілою учням у процесі проведення заняття. Потрібно пам'ятати, що мета, завдання та очікувані результати залежать, у значній мірі, від організаційної форми проведення навчального заняття. Це може бути не тільки урок, але й, наприклад, групове заняття, веб квест, проєктна робота, змішане навчання тощо. Вчитель за допомогою питань має перевіряти, наскільки добре учні зрозуміли цілі і завдання уроку, наскільки успішно вони досягають того, що заявлено в меті уроку.

9. Запитання для співбесіди з учителем за результатами відвіданого навчального заняття

За підсумками проведення навчального заняття доцільно провести інтерв'ю з учителем, яке спрямовується, переважно, на самоаналіз учителем проведеного навчального заняття.

Під час інтерв'ю простежуються і визначаються такі уміння учителя:

- робити самоаналіз, простежувати досягнення і недоліки проведеного заняття;
- визначати рівень досягнення мети проведення навчального заняття;
- визначати напрями вдосконалення своєї роботи.

Під час співбесіди доцільно ознайомитись з календарно-тематичним планом учителя, відповідність його змісту Державному стандарту загальної середньої освіти, компетентнісному підходу.

Важливо також ознайомитись перед відвідуванням навчального заняття з освітньою програмою закладу освіти. Тема проведеного навчального заняття має відповідати календарно-тематичному плану учителя або вчитель може аргументовано пояснити необхідність певного відхилення від КТП під час конкретного уроку. Також важливо простежити використання ІКТ в освітньому процесі. Важливо враховувати, що під час спостереження за конкретним навчальним заняттям зовсім необов'язково фіксувати і вивчати усі аспекти діяльності вчителя, зазначені у формі спостереження.

Наприклад, при проведенні практичної роботи з індивідуальними письмовими завданнями, засоби інформаційно-комунікаційних технологій можуть не використовуватись. Також не на кожному навчальному занятті можна простежити дотримання вчителем принципів академічної доброчесності. Не у кожному класі є діти з особливими освітніми потребами. Підкреслимо, що форми і методи роботи з учнями, організаційні форми проведення навчального заняття вчитель обирає самостійно.

Соціально-педагогічний паспорт класу __

№	Прізвище, ім'я	Стан соціального та фізичного розвитку		Відомості про сім'ю
		Доручення, додаткова освіта, секції	Стан здоров'я	Повна (+), (виховує мати, батько, ...)
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				
21.				
22.				
23.				
24.				
25.				

Атестаційний лист

Педагогічної практики студента (ки) _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Групи _____ Факультету _____, який (ка)

Проходив (ла) практику в ___ класі КУ Сумській _____ школі № ___

з _____ по _____ р.

Спостереження уроків в основній школі

№	Предмет	П.І.П. вчителя з предмету спеціалізації	Дата	Запис про відвідування	Підпис
1.					
2.					
3.					

Навчально-виховна робота студента

№	Прізвище, ім'я, по батькові	Максимальна кількість балів	Оцінка роботи студента	Підпис
1.	Класний керівник ППП _____	Разом 30		
	1. Розробка виховного заходу	5		
	2. Проведення виховного заходу	10		
	3. Інші види роботи (організація конкурсу дитячої творчості, доцільного відпочинку учнів на перервах, рухливих хвилинок тощо)	15		
2.	Шкільний психолог ППП _____	-	-	
3.	Заступник директора з навчально-виховної роботи ППП _____	-	-	
4.	Керівник практики ППП _____	Разом 70		
	1. Розробка виховного заходу	8		
	2. Проведення виховного заходу	12		
	3. Інші види роботи (організація конкурсу дитячої творчості, відпочинку учнів на перервах, тощо)	10		
	4. Дидактичні завдання (с.30-40)	20		
	5. Оцінка щоденника (с.8-21)	10		
	6. Вирішення організаційних питань практики	10		
Підсумкова оцінка		100		